

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PRÁVNICKÁ

Katedra mezinárodního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

*Vznik, vývoj a současné problémy Organizace Severoatlantické
smlouvy*

Zpracoval: Matěj Šedivý
Vedoucí diplomové práce: JUDr. Josef Mrázek, DrSc.
Pracoviště vedoucího práce: Katedra mezinárodního práva
Studijní program: M6805 Právo a právní věda
Studijní obor: Právo

Plzeň 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Plzni dne 25. března 2012

Podpis: _____

Matěj Šedivý

Poděkování

Mé poděkování míří především k vedoucímu této diplomové práce, panu JUDr. Josefu Mrázkovi, DrSc., kterému jsem vděčen za jeho trpělivost, odborné vedení této práce a možnost ji s ním konzultovat.

Dále bych rád poděkoval panu Miltiadisu Sarigiannidisovi, který mne coby pedagog vedl při mém studiu na Aristotelově univerzitě v Soluni, a jehož přednášky přispěly k dobrému utřídění mých názorů před psaním této práce. Rovněž bych rád poděkoval Informačnímu centru o NATO, sídlícímu v Praze, a to zejména za poskytnutí odborné literatury a vyhledání souvisejících odborných článků.

V neposlední řadě si dovoluji poděkovat své rodině a přítelkyni za poskytnutí zázemí pro psaní této práce.

Obsah

1. Úvod	6
1.1. Seznam použitých zkratk	6
1.2. Předmluva	7
2. Mezinárodněpolitické okolnosti a důvody vzniku Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO)	9
2.1. Vytyčování sfér vlivu před koncem II. světové války	9
2.2. Politická situace v poválečné Evropě.....	12
2.2.1. Spouštění železné opony	12
2.2.2. Demobilizace.....	13
2.2.3. Trumanova doktrína a Marshallův plán	14
2.3. Západní unie.....	15
3. NATO jako organizace kolektivní sebeobrany v systému kolektivní bezpečnosti OSN	17
3.1. Washingtonská smlouva.....	17
3.2. Pojetí kolektivní bezpečnosti OSN	18
3.2.1. Význam kolektivní bezpečnosti	18
3.2.2. Úloha Rady bezpečnosti OSN pro mezinárodní bezpečnost.....	20
3.2.3. Kolektivní sebeobrana.....	22
3.3. NATO v režimu systému kolektivní bezpečnosti OSN	26
3.3.1. Základní práva a povinnosti členských států NATO	26
3.3.2. Organizační struktura NATO	30
4. Nové úkoly NATO po rozpadu komunistického bloku a ukončení studené války (zánik Varšavské smlouvy, nová bezpečnostní rizika)	33
4.1. Komunistický blok	33
4.1.1. Důvody vzniku Varšavské smlouvy.....	33
4.1.2. Základní práva a povinnosti členů Varšavské smlouvy.....	34
4.1.3. Pád komunismu a zánik Varšavské smlouvy	36
4.2. Nové strategické koncepce NATO.....	38
4.3. Proces rozšiřování NATO	42

4.4. Vojenské operace NATO	47
4.4.1. Krize v Perském zálivu	47
4.4.2. Konflikt v Bosně a Hercegovině	48
4.4.3. Kosovský konflikt	50
4.4.4. Krize v Makedonii.....	54
4.4.5. Stabilizace Afghánistánu.....	55
4.4.6. Obnova Iráku.....	56
4.4.7. Válka v Libyi.....	57
5. Boj s mezinárodním terorismem a mezinárodní právo	60
5.1. Prameny práva.....	60
5.2. NATO a mezinárodní terorismus	62
5.3. Odpovědnost státu za teroristické aktivity	64
6. Závěr.....	66
7. Resumé	69
8. Seznam použité literatury.....	70

1. Úvod

1.1. Seznam zkratk

NATO – Organizace Severoatlantické smlouvy

WUDO – Western Union Defence Organisation

OSN či UN – Organizace spojených národů

PSN – Pakt Společnosti národů

RB OSN – Rada bezpečnosti OSN

VS OSN – Valné shromáždění OSN

EU – Evropská unie

SHAPE – Hlavní velitelství spojeneckých vojsk v Evropě

EOS – Evropské obranné společenství

WEU – Západoevropská unie

ÚV KSČ – Ústřední výbor komunistické strany Československa

NACC – Severoatlantická rada pro spolupráci

PfP – Partnerství pro mír

MAP – Membreship Action Plan

UNPROFOR – United Nation Protection Force

IFOR – Implementation Force

SFOR – Stabillization Force

EUFOR – EU Force

UÇK – Kosovská osvobozenecská armáda

OBSE – Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě

AFOR – Operation Allied Harbour

ISAF – International Security Assistance Forces

NPG – Nuclear Planning Group

MC – Millitary Committee

ACT – Allied Command Transformation

ACO – Allied Command Operations

1.2. Předmluva

Předmětné téma této diplomové práce jsem si zvolil z důvodu jeho atraktivity a aktuálnosti. Ve své práci se budu věnovat historickému pozadí vzniku Organizace Severoatlantické smlouvy (dále též „*Aliance* či *NATO*“), jejímu následnému vývinu, až po nové výzvy samotné bezpečnosti.

Způsob vedení války, kdy si strany ozbrojeného konfliktu předem sjednaly místo svého kolbiště, a ve smluvenou dobu se na něm utkaly dvě barevně odlišené armády, je nevratnou minulostí. Moderní svět stále častěji musí čelit teroristickým útokům extremistů, mnohdy pocházejících z různých koutů světa, stejně tak jako se potýkat s novými ataky v podobě např. kybernetických útoků, které mohou představovat příklad neozbrojeného vedení boje. Problematika bezpečnosti je aktuální na celém světě, přičemž nová praxe a nové výzvy zvyšují poptávku po mezinárodním právu, které by úpravou stávajících i možných budoucích problémů přispělo k lepšímu chodu celého světa.

K pochopení významu Organizace Severoatlantické smlouvy je zapotřebí nazírat na tuto alianci širší optikou, a nevnímat ji pouze jako vojenský pakt. Domnívám se, že význam Aliance lze postavit již na učení anglického filozofa Thomase Hobbse, který základ své teorii společenské smlouvy, resp. důvodu pro vznik státu, shledával v potřebě zaručit individuálním osobám jejich bezpečnost, přičemž tento pojem je vedle hospodářských důvodů hlavním pilířem většiny států. Individuality by zajisté mohly fungovat i v rámci daleko menších útvarů, než jsou státy, a jistě by i obstojně dokázaly zajistit svoji bezpečnost před vnitřními hrozbami, nicméně jen stěží by dokázaly obstát před vnější agresí větších a silnějších útvarů. Domnívám se, že právě z tohoto důvodu předávají individuality část svých svrchovaných práv velkým celkům, odměnou za zajištění bezpečnosti. Zapojení do obraných aliancí je pro menší státy typu České republiky strategicky výhodné, ne-li dokonce existenčně potřebné, neboť jim jejich přítomnost v obraném paktu dává naději pro posílení vlastního bezpečnostního potenciálu. Věřím, že budování jakýchkoliv obraných aliancí vede ke snaze vyhledávání partnerů a snahy vedení dialogu, což staví pověstné mosty mezi státy, namísto negativního vymezování se vůči okolí. Bereme-li v potaz skutečnost, že území Evropy bylo v uplynulých staletích svědkem zásadních válečných konfliktů, z toho dvou s celosvětovým charakterem, je pozitivní, že většinu členských států předmětné organizace tvoří právě evropské státy.

Má práce se opírá o odbornou domácí i světovou literaturu, přičemž využívá informačních serverů a pracovišť, shromažďujících odborné články, kterých je při zmíněném nárůstu poptávky po výkladu mezinárodní právní úpravy dostatek.

Hlavním cílem práce je zpracovat předmětné téma na úrovni vysokoškolského studenta se zájmem o bezpečnostní a mezinárodněprávní obory, který dokáže pracovat s odbornou literaturou a v rámci studia nabytými vědomostmi, přičemž vše zpracovává komfortně s autorským právem a vysokoškolskými nároky. Rovněž je cílem této práce podat čtenáři, namísto populárních klišé, ucelený přehled o právním základu Aliance, coby organizace kolektivní sebeobrany, a její funkci.

2. Mezinárodněpolitické okolnosti a důvody vzniku Organizace Severoatlantické smlouvy (NATO)

2.1. Vytyčování sfér vlivu před koncem II. světové války

Během II. světové války došlo k dramatické proměně politické mapy světa, zejména pak Evropy. Mocenská rovnováha byla významně narušena, přičemž všem zúčastněným stranám bylo zřejmé, že nevyhnutelně dojde k proměně rozsahu mocenských teritorií vlivu. Spojenci cítili potřebu být odměněni za svoji účast ve zmíněném konfliktu a chtěli zabránit další válce, přičemž nedůvěra mezi předemnými partnery nedávala garance k poskytnutí záruk, vedoucích k vytyčení pomyslné hranice, která nebude po ukončení války překročena.¹ Státy tzv. Osy představovaly pro spojenecká vojska nepřítel, nicméně obava o pevnost spojeneckých vazeb po porážce nepřítel neustále sílila. Jelikož nebylo žádoucí, aby se spolu po případně vyhrané válce utkaly dříve spojenecké státy, a svět se tak ocitl v permanentním konfliktu, jehož výsledkem by byl snad jen jeden vítěz a zbytek poražených, bylo nezbytné, aby spolu představitelé spojeneckých států vedli dialog již v průběhu II. světové války, a snažili si tak s předstihem vytyčit ony sféry vlivu, do kterých si nebudou vzájemně zasahovat. Jednání se vedla formou řady oficiálních konferencí i neformálních rozhovorů. Domnívám se, že přestože je tato nutnost častokrát menšími státy typu České republiky vnímána jakožto nemístné rozdělování světa mocnými, byla tato jednání zcela zásadní pro předejití dalším rozsáhlým konfliktům.

Sovětský svaz považoval území východní a části střední Evropy za svoji sféru vlivu, přičemž toto stanovisko bylo umocněno rozhodnutím tzv. Velké trojky, která upustila od úmyslu vést ofenzivu vůči Německu přes Balkánský poloostrov.² Při vyjednávání se sovětským vůdcem Stalinem byl patrný rozdílný přístup Velké Británie a Spojených států, neboť Churchillův pragmatismus zřetelně kontrastoval s ideály prezidenta Roosevelta. Neformální návrh Winstona Churchilla Sovětskému

¹ Wegs, J. Robert; Landrech Robert. Evropa po roce 1945. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, s.r.o., 2002, s. 17-19.

² Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 13.

svazu, vymezující procentuální zastoupení vlivu mocností na domácí politiky balkánských států, výměnou za prozatímní nevymezení Jugoslávie a vzdání se vlivu Sovětského svazu na Řecko, představoval dohodu, která ačkoliv neměla parametry platné dvoustranné mezinárodní smlouvy, byla vesměs respektována. Přestože tyto neformální dohody byly efektivní ve vztahu k rychlému vyčlenění sfér vlivu, byly do budoucna neudržitelné. Představa satelitních států, nebo států procentuální měrou ovládaných zvenčí, nemohla z dlouhodobého hlediska obstát.

Rooseveltova idea globálního systému spolupráce v podobě vzniku Organizace spojených národů, sloužící k vytvoření demokratického fóra řešícího aktuální konflikty světa, představovala alternativu k rozdělování teritorií a politickým obchodům ve smyslu „něco za něco“, přičemž předmětem těchto obchodů byly tři státy.³

Vidina konce předmětné války posilovala snahy vítězících mocností na akceleraci uplatňování svých nároků, rozšíření své sféry vlivu a formálního osvobození strategicky významných území. Snaha vytvořit si co možná nejvýhodnější pozici pro poválečnou režii světa byla pochopitelná. Scénář poválečného uspořádání Evropy byl načrtnut na Jaltské konferenci v únoru roku 1945, přičemž výstupy této konference zahrnovaly oba výše zmíněné názorové proudy, jelikož obsahovaly jak plány pro uskutečnění ideálů obsahově i významem přesahujících tehdejší situaci, tak i ryze pragmatická řešení pojednávající o striktním vymezení sfér vlivu budoucích vítězů, což nejlépe dokládá způsob rozdělení Německa. Za nejvýznamnější výstupy předmětné konference lze považovat přijetí Deklarace o svobodné Evropě, která měla garantovat demokratizaci osvobozených států, přijetí plánu pro založení OSN a poválečné uspořádání Německa. Skutečnost, že obsah Deklarace o svobodě Evropy nebyl v praxi plně realizován, posílila nedůvěru mezi smluvními státy tohoto dokumentu a přispěla k politickému klimatu následujících let. Především Sovětský svaz nenaplnil obsah zmíněné deklarace, a na územích Maďarska, Bulharska, Rumunska a Polska vystupoval nad rámec obsahu dokumentu, a zcela popřel suverenitu těchto států.⁴

Proces osvobozování států Evropy se nesl v duchu rivality mezi Západem a Sovětským svazem, přičemž každá strana chtěla být právě tím státem, který osvobodí

³ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 12.

⁴ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 16.

dané území, a získá tak nad ním vliv, ať už z titulu vděčnosti místních obyvatel, či faktické přítomnosti v oblasti.

Zmíněný proces lze charakterizovat na příkladu souboje o osvobození Prahy, kdy Winston Churchill cítil velké zklamání nad neochotou vrchního velitele spojeneckých sil v Evropě, generála Eisenhowera, který vzdal tento souboj ve prospěch Rusů, čímž zkrátil britský vliv na předmětné území. V této souvislosti použil Winston Churchill poprvé termínu „železná opona“, když takto v dopise adresovanému Rooseveltovu nástupci Trumanovi charakterizoval nepropustnost hranic mezi západním a východním blokem.⁵

Významným přínosem nejen pro tehdejší situaci, ale i pro mezinárodní právo veřejné, bylo založení Organizace spojených národů v americkém San Franciscu dne 26. června 1945, na základě Charty OSN, přičemž tato nově vzniklá organizace měla za úkol nejen nahradit Společnost národů, ale ji i předčít co do bezpečnostního významu, což se jí dle optiky současného světa jistě povedlo. Ačkoliv Sovětský svaz nebyl velkým příznivcem této iniciativy, byla jeho přítomnost v této organizaci nutná, už jenom kvůli místu v Radě bezpečnosti OSN.

Následující Postupimská konference, která se uskutečnila na přelomu července a srpna roku 1945 pokračovala v duchu Jaltské konference a řešila poválečné uspořádání Německa, hospodářskou obnovu Evropy, a další postup ve věci stále ještě aktivního Japonska.

⁵ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 18.

2.2. Politická situace v poválečné Evropě

2.2.1. Spouštění železné opony

Politická situace poválečné Evropy byla do značné míry determinována válkou zdevastovaným hospodářstvím, přílišnou orientací na těžký průmysl, vysokou nezaměstnaností, potravinovou krizí, přílišným počtem vojenského arzenálu a nedořešenými územními i mocenskými nároky států. Berem-li v potaz, že historici ve své převážné většině nahlíží na II. světovou válku jako na přímý důsledek I. světové války, způsobený hospodářskou krizí a pocitem křivdy z přísných sankcí za odpovědnost za rozpoutání prvního konfliktu, bylo nutné ke stavu Evropy po II. světové válce přistupovat velmi citlivě. Konec války neznamena začátek všeobecné spokojenosti a stability, ale obvykle s sebou nese nové bezpečnostní hrozby, které mohou brzy vyústit v konflikt nový, zpravidla ještě horší. Rovněž nelze přehlížet skutečnost, že za trvání konfliktu je sjednocení společnosti snazší, protože má jednotného nepřítele, nicméně po ukončení války může absence protivníka vést ke štěpení společnosti. Vzejde-li nový nepřítel z řad předchozích spojenců, je o to obtížnější efektivně reagovat na tento nový stav, a je třeba tento postoj vštepit občanům formou propagandy, přičemž tento instrument užívali Spojené státy i Sovětský svaz ve velkém. Ačkoliv spojenci k sobě nikdy nechovali bezbřehou důvěru, a vždy na své partnerství nahlíželi poněkud rezervovaně, byly to právě rozdílné představy vítězných mocností na řešení poválečné situace a nové uspořádání Evropy, které je automaticky stavěly do role konkurentů, tudíž i potencionálních nepřátel.

Třetí plochy ve vztahu Západu a Sovětského svazu vyústily v diplomatický konflikt ohledně Sovětské ambice na získání severní části Íránu a strategicky významné základny v Turecku. Vztah mezi bývalými spojenci procházel postupným vývojem, během něhož se střetávaly vstřícnější názory s radikálnějšími, což vedlo k utváření nového pohledu na dřívějšího partnera. Na Západě se postupně začal prosazovat názor, že sovětská politická reprezentace postupuje příliš striktně, přičemž nelze vyloučit její podporu případné světové revoluci, resp. prosazení komunistických idejí v historicky kapitalistických zemích. Jedním z prvních kdo tuto obavu pojmenoval a veřejně vyjádřil, byl výše zmíněný Winston Churchill, který dne 5. března 1946 přednesl ve Spojených státech tzv. Fultonský projev, ve kterém termínem „železná

opona“ označil rostoucí vliv Moskvy v zemích její sféry vlivu, přičemž zapochyboval nad svobodnou volbou obyvatel těchto zemí, zvolit si směr, jakým se má jejich vlastní zem ubírat. Rovněž vyjádřil politování nad tímto stavem, a odklonem osvobozené Evropy od demokracie, svobody a budoucí stability. Závěrem Churchill vyzdvihl hodnoty Organizace spojených národů, a přihlásil se k této instituci, jakožto jediného správného nástroje pro prosazování cílů členských států.⁶

Západ obviňoval Sovětský svaz z kolonializmu východní Evropy, naproti tomu Sovětský svaz vinil Spojené státy ze snahy ekonomicky si podmanit a zavázat západoevropské státy formou poskytovaných úvěrů. Postupné nastolení železné opony bylo zásadním krokem ke vzniku politického napětí a neustálé bojové pohotovosti, označované jako Studená válka.

2.2.2. Demobilizace

Z hlediska předmětu této práce je nutné zmínit problematiku poválečné demobilizace, která byla jedním z faktorů rozhodných pro vznik NATO.

Po ukončení II. světové války byl svět zaplaven nejen vojenským arzenálem, ale i vojáky samotnými, což mělo nejen negativní vliv na svrchovanost postižených států, ale i na tvrzení, že na již ukončenou válku nenaváže další konflikt.⁷

Spojené státy se již před ukončením války aktivně připravovali na návrat svých vojáků, přičemž jejich plynulé zařazení zpět do občanského života zabezpečovaly vznikem řady speciálních programů, výhodných půjček a stipendií. Tato opatření byla následována zrušením povinné vojenské služby, dramatickým omezením výdajů na obranu a omezením počtu okupačních jednotek v Německu. Tento trend následovaly i západoevropské mocnosti, přičemž motivace Spojených států k uvedeným krokům nevycházela jen z praktických důvodů, ale byla posílena i nárůstem sebevědomí, pramenícího z vlastnictví atomových zbraní, které si svým použitím v Japonsku vydobily značný respekt.⁸

⁶ Churchill, S. Winston: Fultonský projev, (online), citace listopad, 27., 2011. Přístup z internetu: URL: http://studena.valka.cz/fulton_1946.htm,

⁷ Příručka NATO. Brussels. NATO Office of Information and Press, 2001, s. 29.

⁸ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 27.

Přechod sovětské armády do mírového módu probíhal v poněkud volnějším tempu, přičemž Rudá armáda zůstávala v neustálé bojové pohotovosti a počtem aktivních jednotek významně přesahovala počet západních vojsk.

2.2.3. Trumanova doktrína a Marshallův plán

Výše popsaný stav vedl k přehodnocení postojů do té doby k Sovětskému svazu vstřícného prezidenta USA, Trumana, který při svém projevu v Kongresu ze dne 12. března 1947 požádal zákonodárce, v nepřímé návaznosti na analýzy amerického diplomata G. F. Kennana (který je díky své teorii o zadržování komunismu považován za jednoho z autorů koncepce Studené války), o uvolnění rozsáhlých finančních zdrojů, určených pro pomoc Turecku a občanskou válkou zasaženému Řecku, za účelem posílení proamerické orientace zmíněných zemí, na úkor ambicím Sovětského svazu a obav o export komunismu do dalších zemí.⁹

Truman si uvědomoval, že státy poválečné Evropy nejsou politicky stabilní a jejich špatná ekonomická situace nutně vede k hledání politického partnera, přičemž poskytnutí finanční pomoci těmto státům povede k nenásilnému posílení vlivu jeho země na daný region. Odklon od ústupků vůči Sovětskému svazu, a zvýšení aktivity Spojených států v prosazování svých zájmů formou posílení Evropských ekonomik přineslo novou strategickou koncepci, která získala označení Trumanova doktrína.

Výše zmíněná koncepce byla rozvinuta Plánem evropské pomoci, který byl Kongresem schválen dne 3. dubna 1948. Tento stát byl posléze překřtěn na Marshallův plán, neboť jeho hlavním tvůrcem byl státní tajemník USA G. C. Marshall.¹⁰ Předmětný plán rozvíjel Trumanovu doktrínu do praktické roviny a převážně západoevropské státy, čerpající zmíněnou finanční pomoc jím získaly prostředky k obnově svých ekonomik, což vyústilo ke zlepšení jejich hospodářské situace, a postupnému zvyšování rozdílů mezi státy západního bloku oproti těm východním. Nutno uvést, že tento nový politický směr USA nebyl výhodný nejen pro zemi čerpající pomoc, ale i pro samotné Spojené státy, které jeho realizací posílily

⁹ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 23.

¹⁰ Krátký, Karel. Marshallův plán. Příspěvek ke vzniku studené války. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010, s. 394.

svůj politický vliv, vytvořily či upevnily politické vazby, a především nastartovaly mezinárodní obchod, čímž získaly velké odbytiště svých produktů a v konečném důsledku tak posílily i svou vlastní ekonomiku. Výše uvedené tvrzení ohledně negativního vlivu špatné hospodářské situace země na politickou stabilitu bylo funkčně znegováno skutečností, že hospodářsky se obnovující státy Evropy představovaly více politicky stabilní útvary, což vedlo k celkovému posílení bezpečnosti. Hospodářská provázanost ekonomik států, na pozadí mezinárodního obchodu, vede k účinné prevenci před potencionálním střetem takto zainteresovaných států, což se potvrdilo i v předmětném případě, přičemž Spojené státy tímto navázaly spojenecké vazby, z nichž těží do dnešní doby.

Jediným státem, na jehož území se v rozhodné době nacházely jednotky Sovětského svazu, který přijal Marshallův plán, bylo Rakousko, přičemž ostatní státy fungující pod sovětským vlivem tento program neabsolvovaly.

2.3. Západní unie

Výše popsaná situace posloužila jako podklad pro vznik nového spojení, jehož základní hodnoty se později promítly i do pilířů NATO. Dne 22. ledna 1948 představil britský ministr zahraničí Ernest Bevin vizi o spojení mezi Velkou Británií, Francií, Belgií, Lucemburskem a Nizozemskem, která v sobě zahrnovala představu nejen o vzájemné součinnosti při řešení ozbrojených konfliktů, ale i hospodářské spolupráci mezi předmětnými státy. Tato snaha vyústila ve vznik tzv. Západní unie, která byla založena dne 17. března 1948 Bruselskou smlouvou, přičemž tento multilaterální bezpečnostní pakt byl uzavřen na dobu určitou, resp. na následujících padesát let. Zmíněná organizace nutně potřebovala pro svou akceschopnost vytvoření společných vojenských orgánů, což se naplnilo vznikem WUDO, která představovala vojenskou strukturu unie. Spojení Velké Británie, Francie a zemí dnešního Beneluxu znázorněné v Západní unii představovalo průlom ve vytvoření obranné aliance během období míru, nicméně samo o sobě nezaručovalo bezpečnost v regionu. Pro posílení váhy unie bylo nezbytné zapojit do těchto aktivit Spojené státy, které sice toužily po vybudování spojení, jehož produktem by byla prevence před ozbrojenými konflikty a posílení hospodářských vazeb, nicméně od počátku vylučovaly přímou účast v Západní unii. Nechtě USA zapojit se do Západní

unie byla zčásti motivována vlastním egoismem, jelikož účast v jakékoliv obrané alianci v době míru byla pro Spojené státy natolik průlomová, že bylo nepředstavitelné učinit takto významný krok pouhým přistoupením do již existující organizace. Spojeným státům proto byla bližší role architekta nové aliance, než pouhého člena.

Budování spojení mezi USA a zeměmi Západní unie akcelerovala Berlínská blokáda, která měla za cíl provést odvetnou akci za budování výše zmíněných spojení, a změnit rozložení sil v regionu.¹¹ Existence společného nepřítele, resp. jednotné hrozby, stmelila předmětné státy a urychlila proces formování nové aliance. Z dnešního pohledu lze Západní unii označit za organizaci, která sice sama o sobě neznamenala zásadní spojení, nicméně posloužila jakožto odrazový můstek pro vznik aliance, která je předmětem této práce.

¹¹ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 36.

3. NATO jako organizace kolektivní sebeobranu v systému kolektivní bezpečnosti OSN

3.1. Washingtonská smlouva

Snaha o rozvinutí koncepce Bruselské smlouvy do nového dokumentu zakládajícího budoucí alianci vycházela, mimo jiné, z tvrzení amerického senátora Arthura H. Vandenbergova, jehož rezoluce známá pod označením Vandenbergova rezoluce, schválena Senátem USA dne 11. června 1948, vycházela z nutnosti definovat budoucí alianci jakožto obranný pakt, jednající dle práva na individuální a kolektivní sebeobranu, plně korespondující s cíli, principy a ustanoveními charty OSN.¹² Dle mého názoru podepření budoucí aliance o hodnoty OSN mělo zaručit demokratický ráz předmětného paktu a posílit právní základ organizace, což mělo předejít zneužití síly NATO. Zakládající dokument budoucí aliance si nekladal za cíl upravit všechny potenciální problémy, ale představit základní stavební kámen, který bude v budoucnu tmelit tuto organizaci, přičemž jednoduchost tohoto dokumentu měla zaručit snazší názorový průnik smluvních stran a větší efektivitu aliance. Usuzuji, že naplnění tohoto cíle se partnerům podařilo, jelikož podoba zakládajícího dokumentu aliance je pro každého občana nejen dostupná, ale i vcelku srozumitelná. Ačkoliv mezi partnery panovala shoda nad základním vymezením aliance, diskuzi si vyžádaly otázky míry součinnosti smluvních států v případě napadení jednoho ze států aliance, teritoriální působnosti dokumentu či rozsahu partnerů, kterým má být nabídnuto členství v této organizaci.

V rámci řešení výše zmíněných nastolených otázek zaznamenala Francie dílčí diplomatické vítězství, když se jí přes nevěli USA podařilo do návrhu zakládající smlouvy, resp. do článku 6, prosadit rozšíření teritoriální působnosti dokumentu i na francouzské departementy na území Alžírsko.

V otázce přizvání více partnerských států do plánované aliance USA spolu s Kanadou prosazovaly širší účast evropských států, zatímco země původní Západní unie prosazovaly spíše menší a elitnější složení. Výsledkem této diskuze bylo přizvání Norska, které tak bylo odměněno za svůj rezervovaný postoj vůči tlaku

¹² Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 35.

SSSR. Překvapivě bylo rovněž přizváno Portugalsko, jehož účast v alianci byla sice polohou tohoto státu strategicky výhodná, nicméně toho času tamější politický režim měl blížeji k diktatuře, než k demokracii.¹³ Řady partnerů rovněž rozšířila Itálie, jejíž účast sice neměla velký vojenský efekt, nicméně bylo výhodnější s ní spolupracovat, než jí čelit. Celkový výčet dvanácti partnerských států pro uzavření aliance uzavřelo Dánsko a Island.

Dne 4. dubna 1949 došlo prostřednictvím ministrů zahraničních věcí ve městě Washington k podpisu výše charakterizovaného dokumentu, který je označován jakožto Washingtonská smlouva, resp. Severoatlantická smlouva. Ačkoliv členské státy této aliance k sobě pojily zásadní civilizační i společenské hodnoty, tak se do názvu této organizace promítla teritoriální spojitost. Washingtonskou smlouvou došlo k založení dosud bezprecedentní organizace, Severoatlantické aliance, která byla unikátní v tom, že sdružila partnerské státy v období míru do aliance, jejíž význam nebyl jen v řešení budoucích situací, ale i preventivní. Členy NATO se staly i ty státy, které disponovaly natolik silnými armádami, že celková vojenská síla aliance byla odstrašující.

3.2. Pojetí kolektivní bezpečnosti OSN

3.2.1. Význam kolektivní bezpečnosti

Institut kolektivní bezpečnosti lze chápat jako podsložku mezinárodní bezpečnosti, z které přímo vychází, přičemž smysl systému kolektivní bezpečnosti spočívá ve spolupráci států za účelem udržení míru a bezpečnosti ve světě. Spolupracující státy se rovněž zavazují ke společnému postupu vůči útočícímu státu. Na kolektivní bezpečnost lze nazírat ve dvou rovinách. Primárně se jedná o vytvoření účinného a efektivního systému, který naplní výše popsany cíl, sekundárně se jedná o preventivní odstranění příčin, které mohou vést k vypuknutí války. K dosažení bezpečnosti ve světě je zapotřebí úpravy zákazu použití síly a hrozby silou v mezinárodních vztazích. Rovněž je nezbytné zanesení povinnosti řešit všechny mezinárodní spory pokojnými prostředky a respektovat zásadu zákazu vměšování.

¹³ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 39.

OSN je v této souvislosti kompetentní k organizaci kolektivní akce vůči útočícímu státu, s cílem obnovení mezinárodní bezpečnosti a míru ve světě. K realizaci tohoto postupu je nutný závazek členských států k podílu na akci vůči útočnickovi. Obranu lze státu zajistit i dvoustrannou smlouvou, nicméně kolektivní bezpečnost je daleko efektivnější a rovněž zaručuje spravedlivější a předem uváženější postup než v případě jen dvoustranné garance.

Jak jsem již nastínil výše, Organizace Severoatlantické smlouvy je obranná aliance, která se od svého vzniku přímo hlásila k idejím OSN a opírala o ně vlastní existenci. Význam OSN na poli mezinárodní bezpečnosti je zcela zásadní, neboť Charta OSN upravuje postup států i samotného společenství při řešení sporů, přičemž se jim rovněž snaží předcházet. Úprava Charty OSN vychází z dříve projevených snah o úpravu předmětné problematiky, které nebyly dostatečně účinné. Za zásadní pokus o úpravu mezinárodní bezpečnosti předcházející nynější úpravě OSN lze považovat Pakt Společnosti národů (dále též „PSN“) z roku 1920, který sice válku nepovažoval za něco nelegálního, ale snažil se ji procedurálně regulovat. Článek 10 PSN zavázal členy Společnosti k „šetření a hájení“ stávající územní celistvosti a politické nezávislosti ostatních členů před každým vnějším útokem. V čl. 11 PSN byla zakotvena solidarita členských států, jelikož: „...každá válka nebo hrozba válkou, ať postihuje přímo či se nepřímou dotýká některého členu Společnosti, dotýká se zájmů celé Společnosti, jejíž povinností jest, aby učinila opatření vhodná k tomu, aby se mír mezi národy účinně uchránil.“¹⁴ Články 12, 13 a 15 předmětného paktu zakotvily povinnost členských států pokusit se o mírové urovnání sporů, předložením věci rozhodčímu soudu či Radě k přezkoumání, což ovšem nevyklučovalo následnou válku.

Následný Ženevský protokol z roku 1924 označil útočnou válku za mezinárodní delikt. Mezinárodním delikt je negativně vymezen jakožto každý mezinárodně protiprávní čin, který není mezinárodním zločinem.¹⁵ Tento dokument ovšem nevstoupil v platnost. Významnější přínos pro podobu pojetí nynější bezpečnosti přinesl až Briand - Kelloggův pakt z roku 1928, který zakázal válku a vyžadoval řešení sporů pouze prostřednictvím mírových prostředků. Předmětný pakt ovšem neřešil

¹⁴ Pakt Společnosti národů z roku 1920

¹⁵ Malenovský, Jiří. Mezinárodní právo veřejné. Obecná část. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1997, s. 178.

použití síly či hrozby silou a neuváděl žádné případné sankce. Jelikož se jednalo o mezinárodní smlouvu, byl tento dokument závazný jen pro jeho signatáře. Následná Stimsonova doktrína z roku 1932, i přes svoji obsahovou správnost neměla zásadní přínos, jelikož se jednalo pouze o jednostranné vyjádření názoru USA.

Výše zmíněné pokusy o úpravu mezinárodní bezpečnosti posloužily, spolu s dalšími, jakožto základ pro úpravu dané problematiky Chartou OSN ze dne 26. června 1945. Předmětná charta je dosud nejlépe zpracovaným dokumentem, který v sobě zakotvuje všechny základní zásady mezinárodní bezpečnosti, které přímo ovlivňují problematiku kolektivní bezpečnosti. Charta OSN označuje mír za svoji prioritu již ve své preambuli, kde označuje za jeden z důvodů vzniku OSN potřebu zabránit dalším válečným konfliktům a umožnit tak dalším generacím život v bezpečném světě. Následující první článek zmíněného dokumentu vyjadřuje vůli naplňovat výše zmíněný cíl pomocí kolektivních opatření. V čl. 2 Charty se mimo jiné zaručuje, že všichni členové budou urovnávat své mezinárodní spory pokojnými prostředky, tak aby mezinárodní mír, bezpečnost a spravedlnost nebyly ohrožovány. Zmíněný článek rovněž obsahuje zásadu zákazu použití síly a hrozby silou spolu se zásadami svrchované rovnosti a zákazu vměšování se do vnitřních záležitostí jiných států.

3.2.2. Úloha Rady bezpečnosti OSN pro mezinárodní bezpečnost

Radě bezpečnosti OSN byla za účelem garance bezpečnosti ve světě svěřena odpovědnost za udržení míru spolu s pravomocí spolu posoudit, zdali došlo k ohrožení či porušení míru, resp. k útočnému činu, přičemž členské státy jsou povinny respektovat její rozhodnutí, a na její výzvu poskytnout potřebnou pomoc určenou k naplnění cíle rozhodnutí. RB OSN jedná jak na návrh člena či nečlena OSN, tak i z vlastní iniciativy. Může pro obnovení mezinárodní bezpečnosti rozhodnout o opatření nezahrnující použití ozbrojené síly. Jedná se např. o ekonomické sankce, které mohou být mnohdy efektivnější, než přímý vojenský zásah, jelikož představují menší negativní mediální zátěž pro státy aktivně podporující tento krok, menší propad ve veřejném mínění vlastních obyvatel spolu s menší nevolí obyvatel státu, proti němuž je sankce mířena, a konečně mohou vyvolat pokojné vnitřní politické změny v předmětné zemi. V případech, kdy opatření byla

nedostatečná, nebo byla shledána nepoužitelnými, má RB OSN právo rozhodnout o použití leteckých, námořních či vojenských sil. RB OSN rovněž schvaluje výjimku ze zásady nevměšování se do vnitřních záležitostí jiných států v podobě humanitární intervence, za předpokladu, že vnitřní konflikt přerostl v mezinárodní.¹⁶ RB OSN takto např. dovolila použití síly v případech, kdy sice nebyl ohrožen světový mír, nicméně bylo žádoucí ochránit humanitární pomoc v případě Somálska, či ochránit lidská práva a demokratické hodnoty na Haiti.¹⁷ Oproti tomu RB OSN účinně nezasáhla v případě Rwandy, kde ohrožení světového míru bylo reálné.¹⁸

Akceschopnost RB OSN je do jisté míry ovlivněna možností použití práva veta stálých členů této instituce, kdy je častokrát obtížné najít názorový průnik mezi Čínou, Francií, Ruskem, USA a Velkou Británií.¹⁹ Příkladem této situace budiž aktuální případ Sýrie, který demonstruje názorovou rozdělenost RB OSN, která tak zaujímá překvapivě chladný postoj k tamější situaci.

V současné době rovněž probíhají diskuze o rozšíření počtu stálých členů RB OSN, přičemž se má za to, že výčet členů této elitní společnosti již neodpovídá aktuálnímu rozložení sil ve světě, a bylo by záhodno přiřknout tuto výsadu novým, sílícím státům. Domnívám se, že jakékoliv rozšíření počtu stálých členů RB OSN by bylo velmi nežádoucí, ačkoliv by pravděpodobně došlo k objektivnějšímu zastoupení silných světových hráčů. Akceschopnost této instituce by se ještě více snížila, přičemž je nutno brát v potaz, že nové přistoupení jakéhokoliv státu do společnosti stálých členů RB OSN by s sebou neslo negativní reakci rivala tohoto státu a potenciální problémy spojené s tímto rozšířením. Těžko si představit, že by např. Argentina nebrala přizvání Brazílie jakožto silné oslabení svých národních zájmů. Podobná situace by jistě nastala i v případech Indie a Pákistánu, nebo Japonska a Jižní Koreje (následně i KLDR). Nežádoucí by dle mého názoru bylo i zapojení jakéhokoliv muslimského státu do řad stálých členů RB OSN, jelikož by tento stát mohl ze solidarity, případně z obavy před negativní reakcí vlastního obyvatelstva,

¹⁶ Charta OSN z roku 1945

¹⁷ Seidl-Hohenveldern, Ignaz. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2006, s. 336.

¹⁸ Seidl-Hohenveldern, Ignaz. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2006, s. 344.

¹⁹ Seidl-Hohenveldern, Ignaz. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2006, s. 335.

paralyzovat jednání výše zmíněné instituce vůči jinému muslimskému státu. Domnívám se, že katastrofální následky pro akceschopnost RB OSN by mělo aktuálně diskutované zapojení Evropské unie, která je často vnímána jakožto organizace s neobvykle zdlouhavým a obtížným procesem rozhodování spojeným s nejasně vymezenou rolí hlavních institucí, resp. jejího vedení. Zapojení EU by s sebou neslo i další negativní a právně problematické body v podobě právní subjektivity EU, která by tímto krokem setřela státní suverenitu svých členů a jednala by sama jako stát. Rovněž je třeba brát na zřetel, že Francie a Velká Británie jsou členy EU a tudíž by koexistence Francie, Velké Británie a Evropské unie v RB OSN byla vyloučena. Z výše uvedených důvodů proto vyplývá, že rozšiřování počtu stálých členů RB OSN by se promítlo na akceschopnosti této organizace, a v podstatě tak tuto instituci rozložilo zevnitř. Je zřejmé, že řada států postupem času dosáhla takové síly, že by si bezesporu zasloužily, aby mohly lépe prosazovat své postoje, nicméně stálé členství v RB OSN není udělováno aktuálně nejsilnějším státům. Domnívám se, že základní vlastností členského státu výše zmíněné instituce by měla být politická stabilita, kterou současní členové disponují. Zapojení např. muslimského státu, byť by byl sebesilnější, by v sobě neslo riziko politické nestability a následné radikalizace tohoto státu, což pro RB OSN není žádoucí.

3.2.3. Kolektivní sebeobrana

Stran kolektivní sebeobrany v rámci kolektivní bezpečnosti OSN, přiznává Charta OSN dotčenému členskému státu Spojených národů možnost obrany, přičemž stanoví, že veškeré ostatní nároky uvedené v předmětné chartě nejsou na překážku přirozenému právu každého státu na individuální nebo kolektivní sebeobranu, do té doby, než RB OSN neučiní opatření pro obnovení míru a mezinárodní bezpečnosti. Veškerá opatření učiněná během aplikace práva na sebeobranu musí být neprodleně oznámena Radě bezpečnosti, přičemž ta si ponechává právo na podniknutí adekvátní akce, kterou považuje za potřebnou k prosazení mírových a bezpečnostních hodnot.²⁰ Právo na sebeobranu má tudíž dočasný a subsidiární charakter, a je účinné jen do

²⁰ Čl. 51 Charty OSN z roku 1945

doby, než je Radou bezpečnosti sjednána náprava.²¹ Možnost bezprostřední reakce na vnější atak je státu zaručena, mimo jiné, z důvodu rychlejší reakce, než když by o dané situaci měla rozhodovat jen centrální mezinárodní organizace. Právo na sebeobranu je možné uplatnit jen za předem daných podmínek, přičemž aplikace tohoto práva podléhá následné kontrole. Hovoříme-li o ozbrojeném útoku, je nezbytné uvést definici agrese plynoucí z rezoluce Valného shromáždění OSN z roku 1974, která toto jednání rozpoznává jako použití ozbrojené síly státem proti svrchovanosti, územní celistvosti nebo politické nezávislosti jiného státu.

Ve světle výše zmíněných skutečností se hned z několika důvodů jeví jako problematický příklad tzv. války v Kosovu, kdy Srbsko řešilo svůj vnitrostátní problém a úpravu autonomie kosovské oblasti, což v konečném důsledku sice mohlo ohrožovat mír v regionu, nicméně Rada bezpečnosti OSN nedala k následným útokům NATO jasný mandát. Hovoříme-li o problematice kolektivní bezpečnosti a o možnosti pomoci v nouzi při probíhající agresi i bez mandátu RB OSN, je nutné si povšimnout toho, že Kosovo, ačkoliv i bez formálně uznané autonomie naplňuje znaky autonomní oblasti, není svrchovaným státem, ale jen pouhou součástí státu.²² Je-li právo závazné pro všechny, a je-li kolektivní bezpečnost a kolektivní sebeobrana definována dle znaků, které jsem výše popsal, není možné jednat nad rámec právní úpravy a státní suverenity.

Mezinárodní právo veřejné je právním odvětvím, které je „živé“, a které se neustále vyvíjí a je rovněž nuceno reagovat na posun ve společenském vnímání různých krizových situací, nicméně pokud by platilo, že porušení lidských práv (kterým NATO zaštiťovalo útok na Svazovou republiku Jugoslávii) samo o sobě stačí k ohýbání právní úpravy a prolomení státní suverenity, bylo by to nesmírně nebezpečné, jelikož by takovýto zásah musel postihnout velmi mnoho států. Rovněž se domnívám, že posun v mezinárodním právu musí být nejprve právně upraven a až poté může být tato úprava aplikována. Aplikace práva nesmí předcházet jeho kodifikaci. Nerad bych znevažoval hodnoty demokracie a potřebu ochrany lidských práv, jelikož tyto dvě hodnoty mají svůj vznešený základ a je třeba je ctít, nicméně si dovoluji uvést, že se jimi nedá zaštiťovat neomezeně a obhajovat jimi jakékoliv

²¹ Ondřej, Jan. Základy mezinárodního práva. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998, s. 162.

²² Seidl-Hohenveldern, Ignaz. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2006, s. 337.

následné jednání. Toto tvrzení lze vyjádřit na příkladu nedávných arabských revolucí, kdy se např. ve věci Libyjského konfliktu vládní představitelé USA doslova rozplývali nad lidskými právy rebelujících povstalců, bojujících za demokracii. Obrat nastává ve chvíli, kdy zjišťujeme, že demokracie v podání libyjských rebelů přímo potlačuje lidská práva, a tudíž se významně odchyluje od hodnotového systému, který NATO původně toužilo chránit.

Odvetnou akci proti probíhající agresi je třeba činit okamžitě, výjimkou budiž jen situace, ve které stát není schopen bezprostředně reagovat např. z logistických důvodů. Rovněž je dle zásady proporcionality vyžadována přiměřenost opěťovaného útoku a defenzivní charakter sebeobrany.

Zmíněné právo může být uplatněno jen proti aktuálnímu ozbrojenému útoku, a smí být realizováno jen přímo dotčenou obětí, čímž ovšem není dotčeno právo na kolektivní sebeobranu.

V této souvislosti se jako problematické jeví použití tzv. preventivního útoku, které není uplatňováno proti útoku, ale pouze proti jeho hrozbě. Toto jednání je právně nelegální, ačkoliv v určitých situacích může být morálně obhajitelné. Úprava dovolující užití preventivního útoku by navíc mohla být snadno zneužitelná. Rozlišit hranici mezi vlastní agresi a morálně ospravedlnitelným útokem, který může být nezbytný pro obranu před předpokládanou agresi, je velmi obtížné. Má-li být navíc preventivní útok účinný, nemůže být dopředu avizovaný, nýbrž musí vycházet z momentu překvapení, kdy stát zaútočí dříve než potenciální agresor, což potenciálního agresora ochromí, případně odradí od plánovaného útoku. Pokud by měl být preventivní útok posvěcen Radou bezpečnosti OSN, bylo by nejen obtížné ho před takovýmto rozhodnutím právně obhájit, ale ztratil by své kouzlo v podobě využití momentu překvapení, čímž by se vymanil z charakteristiky preventivního útoku. S nadsázkou by se za průkopníka v této oblasti dal označit stát Izrael, který se k použití preventivní války uchýlil např. v tzv. Šestidenní válce, kdy preventivní útok byl jedinou možností před avizovanou agresi koalice Egypta, Sýrie a Jordánska (s využitím jednotek Iráku, Tunisu, Maroka, Alžírsko, Saudské Arábie a Súdánu), či při útocích na jaderná zařízení v Sýrii a Iráku, přičemž se jako pravděpodobný jeví i obdobný zásah vůči jaderným zařízením v Íránu.

Podmínky požití kolektivní sebeobrany stanovil, ve věci Vojenských a polovojenských činností v Nikaragui a proti ní, v roce 1986 Mezinárodní soudní dvůr.

Spolu s výše uvedenými podmínkami k uplatnění individuální sebeobrany jsou v rámci kolektivní sebeobrany vyžadovány další podmínky. Jedná se o požádání nepřímě dotčeného státu státem přímo dotčeným, přičemž musí napadený stát rovněž deklarovat skutečnost, že byl napaden, což znamená, že to za něj nemůže udělat žádný jiný stát. Jednání ať už v individuální či kolektivní sebeobraně představuje při řádném a úplném splnění výše uvedených podmínek okolnost vylučující protiprávnost a tvoří výjimku ze zákazu použití síly.²³

Ačkoliv tyto instituty Charta OSN nezahrnuje, lze přiměřeně uplatnit i represálie či retorce.

Dalším významným ustanovením Charty OSN dotýkajícím se problematiky kolektivní sebeobrany je ustanovení čl. 2 odst. 5 předmětné charty, ve kterém se členské státy zavázaly k poskytnutí veškeré pomoci při každé akci OSN, která je realizována dle Charty OSN. Rovněž se v tomto ustanovení členské státy zavázaly vystříhat pomoci kterémukoliv státu, proti němuž OSN směřuje svou preventivní či donucovací akci.²⁴ K tomu, aby byla rozhodnutí RB OSN účelná, měly by všechny relevantní státy vystupovat jednotně a podporovat takovéto rozhodnutí.

Další možností kdy je dovoleno prolomit zásadu zákazu použití síly a dovoleně použít sílu nastává v případě akce regionální organizace. Ačkoliv se kolektivní bezpečnosti může zhostit i organizace regionálního významu, lze tak učinit jen v souladu s principy OSN a pro všechny donucovací akce jen s předchozím souhlasem Rady bezpečnosti OSN. Oblastními dohodami jako např. Organizace amerických států, Organizace africké jednoty, Liga arabských států či Organizace pro bezpečnost a spolupráci v Evropě. Tyto organizace nejsou určeny ke kolektivní sebeobraně proti útoku zvenčí, ale k řešení vnitřních útoků v rámci dané oblasti.

²³ Malenovský, Jiří. Mezinárodní právo veřejné. Obecná část. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1997, s. 196 – 199.

²⁴ Čl. 2 odst.5 Charty OSN z roku 1945

3.3. NATO v režimu systému kolektivní bezpečnosti OSN

3.3.1. Základní práva a povinnosti členských států NATO

Ve stínu výše nastíněném právu na kolektivní sebeobranu existujícího v režimu systému kolektivní bezpečnosti OSN vzniká mnoho právních kontroverzí, charakterizovaných snahou subjektů mezinárodního práva veřejného ohýbat právní úpravu, dále pak nadřazováním národních zájmů nad obecné principy mezinárodního práva veřejného či rozdílným pohledem na právní úpravu, která se promítá do rozdílné interpretace práva. Z důvodu toho, že interpretace úpravy mezinárodní bezpečnosti je do jisté míry kontroverzní, nevyhnulo se ani NATO při interpretaci a následné aplikaci předmětné právní úpravy kontroverzi, a stalo se tak kontroverzní organizací, což ovšem nemění nic na pravosti ideálů, kvůli kterým tato organizace vznikala.

Washingtonská smlouva z roku 1949 je právním podkladem Aliance, z něhož plynou práva a povinnosti smluvním stranám. Opírá se o článek 51 Charty OSN, který státům přiznává právo na individuální či kolektivní sebeobranu.²⁵ Státy Aliance se tímto dokumentem zavázaly k podpoře společných zájmů v oblasti bezpečnosti, přičemž tento závazek je předpokladem pro to, aby žádný z členů Aliance nebyl v otázce bezpečnosti odkázán jen na své vlastní schopnosti, ale aby mu byla Washingtonskou smlouvou poskytnuta garance toho, že v případě ohrožení bezpečnosti jednoho státu vystoupí ostatní členové Aliance solidárně na podporu napadeného státu. Jak vyplývá již z preambule Washingtonské smlouvy, NATO není zřízeno pouze za bezpečnostním účelem. Výhody členství v Alianci nejsou jen v případě krajní situace v podobě napadení jednoho z členských států, ale i během období míru, kdy si členské státy poskytují pomoc v oblastech ekonomických, technologických či vojenských. Nutno rovněž poznamenat, že NATO je mezivládní organizace, která nijak neshazuje státní suverenitu členských států. Aliance rovněž nevnímá sebe samu jakožto vrcholný orgán dohledu nad světovým pořádkem, nýbrž se plně podřazuje Organizaci spojených národů, přičemž právě Charta OSN je stěžejním podkladem pro vznik Aliance a existenci práva na kolektivní sebeobranu.²⁶ Hodnoty Aliance, obsažené v preambuli Washingtonské smlouvy, vypadají na pohled jako povinný výčet společensky

²⁵ Příručka NATO. Brussels. NATO Office of Information and Press, 2001, s. 31.

²⁶ Preambule Washingtonské smlouvy z roku 1949

přijatelných hodnot každé preambule mezivládní smlouvy. Lze se ovšem domnívat, že preambulní hodnoty jako mír, svoboda, odkaz předků, demokracie a svoboda jednotlivce jsou jedny z opravdu pojících pilířů Aliance. Kdyby tomu bylo jinak, a Severoatlantická aliance byla jen a pouze vojenským paktem namířeným proti SSSR, jistě by se po ukončení tzv. Studené války rozpadla.²⁷

Členské státy NATO se rovněž zavázaly urovnávat veškeré své mezinárodní spory mírovými prostředky s odkazem na Chartu OSN, s cílem zabránit ohrožení mezinárodního míru a porušení mezinárodní bezpečnosti. NATO, jakožto právně uvědomělá organizace rovněž zakazuje svým členům uplatňovat v mezinárodních vztazích hrozbu silou či použití síly nad rámec právní úpravy OSN, což se bohužel například ve věci kosovského konfliktu neaplikovalo. Článek 1 Washingtonské smlouvy rovněž stanoví, že jedním z cílů Aliance je ochrana spravedlnosti, přičemž na toto ustanovení lze nazírat ve dvou rovinách. Hovoříme-li o spravedlnosti z pohledu právního pozitivismu, tak je třeba klást důraz na doslovné znění právní úpravy, nijak ji neohýbat, nýbrž striktně dodržovat její nároky. Vnímáme-li ovšem spravedlnost jako abstraktní termín, který vyjadřuje společenskou hodnotu, jejímž cílem je objektivní a nepodjaté nazírání na daný problém, dostaneme se tak k jusnaturalistickému přesahu pojmu spravedlnost, který nám umožňuje odchýlit se od právní úpravy, je-li to nezbytné k zjištění objektivní pravdy a její následné ochrany.

Přestože je NATO vojenskou organizací (s přesahem do výše zmíněných oblastí spolupráce) nebyla tato organizace zřízena za účelem válčení, ale naopak pro předcházení a potírání ozbrojených konfliktů.²⁸ Rovněž je cílem vyloučit konflikty v oblasti mezinárodní hospodářské politiky, a naopak budovat vazby mezi ostatními smluvními stranami. Článek 2 předmětné smlouvy stanoví, že jsou smluvní strany povinny rozvíjet vlastní schopnost sebeobranu pro účely individuální sebeobranu stejně tak jako poskytovat součinnost s rozvojem vojenských schopností ostatních členů Aliance, za účelem rozvoje kolektivní schopnosti odolat ozbrojenému útoku na členský stát Washingtonské smlouvy. Míra součinnosti není přesně stanovena. Samozřejmě, že členské státy Aliance nejsou povinny poskytovat smluvním partnerům např. své poznatky z oblasti jaderných technologií, ale vynaložit účinnou pomoc, v míře jakou

²⁷ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 9 – 10.

²⁸ Baňouch, Hynek; Fedorko, Martin. *Mezinárodní organizace*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000, s. 171.

uznají za vhodnou. Tento závazek lze nejlépe vyjádřit na příkladu účasti českých letounů Jas-39 Gripen na ochraně vzdušného prostoru pobaltských členů NATO, kteří nedisponují takto účinnými stroji.

Smluvní strany Washingtonské smlouvy jsou povinny konzultovat s ostatními členy Aliance všechna ohrožení, která vnímají jako potencionální zásah do svých práv na územní integritu, politickou nezávislost či bezpečnost.²⁹

Nejvíce zásadním článkem zakládajícího dokumentu Severoatlantické aliance je článek 5, který upravuje postavení aplikace práva NATO na kolektivní sebeobranu v rámci kolektivní bezpečnosti upravené Organizací spojených národů.

V rámci negociačního procesu přijednávání finálního zakládajícího textu Aliance vzbuzoval tento článek největší kontroverzi, neboť původní znění článku požadovalo od členských států podniknutí „takové akce, jaká bude nutná“, což senátoři USA považovali za zásah do svého práva na vyhlášení války.³⁰ Ve finálním znění smlouvy, které bylo přijato, vyjadřují smluvní státy své odhodlání odpovědět solidárně na ozbrojený útok proti jedné či více zemí Aliance v Evropě nebo Severní Americe dle ustanovení čl. 51 Charty OSN, přičemž toto nepřesně formulované ustanovení, z kterého by se dalo usuzovat, že k agresi musí dojít v rámci zmíněného teritoria, je rozvinuto následujícím článkem smlouvy, který má povahu výkladového ustanovení. Šestý článek smlouvy tudíž zabraňuje situaci, kdy by např. dopravní loď plující pod vlajkou Polska v prostoru Indického oceánu nebo útok Argentiny na Falklandské ostrovy (které ačkoliv nejsou přímou součástí Spojeného království, tak náleží pod jeho suverenitu) neaktivoval systém kolektivní sebeobrany. Domnívám se, že článek 6, který je výkladovým článkem k předcházejícímu ustanovení vykazuje z dnešního pohledu vady, jelikož nereflektuje situaci, kdy by byl např. sestřelen satelit členského státu Aliance nacházející se na oběžné dráze. Útok na takovéto zařízení, který by kupříkladu mohl vyřadit z provozu telefonní síť členského státu NATO, by totiž neaktivoval systém kolektivní sebeobrany Aliance, jelikož satelit svou povahou nespadá pod předmětné ustanovení, jelikož ho nelze považovat za loď, letadlo ani za ozbrojenou sílu. Podoba článků 5 a 6 rovněž nereflektovala napadení v podobě hackerského útoku, který ačkoliv

²⁹ Článek 4. Washingtonské smlouvy z roku 1949

³⁰ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 38 - 39.

by mohl být způsobilý k přivodění vážné újmy členskému státu Aliance, nelze považovat za ozbrojený útok.

Druhá část čl. 5 Washingtonské smlouvy, je řešena vcelku rafinovaně, neboť zavazuje členské státy Aliance podniknout neprodleně, v kooperaci s ostatními státy NATO, samostatně takovou akci, kterou bude každá smluvní strana smlouvy považovat za nutnou, přičemž je možné využít i použití ozbrojené síly. Domnívám se, že takováto formulace je pro účely Aliance naprosto ideální, jelikož vylučuje účelové vyprovokování konfliktu jednou členskou zemí NATO za účelem vtažení ostatních členských zemí do konfliktu ve prospěch takovéto země. Veškeré spojenecké vazby jsou vždy primárně založeny na důvěře smluvních stran, přičemž tomu není jinak ani v případě Severoatlantické aliance. Není možné předem zaručit přesné garance, ale spíše vyjádřit vůli k pomoci, jelikož přesné garance se odvíjí od konkrétního konfliktu, reálných možností podpory od ostatních členských států Aliance a míry jejich ztotožnění se s konfliktem. Postavení použití ozbrojené síly na krajní mez reakce je rovněž pozitivní, jelikož dovoluje stranám smlouvy využít i jiných nástrojů, které mohou být pro danou situaci příhodnější. Závěrečná část předmětného ustanovení znovu potvrzuje, že NATO se snaží vycházet z právní úpravy a hodnot OSN, když stanoví, že každé takové opatření bude řádně a neprodleně oznámeno RB OSN, přičemž veškeré akce spojené s aplikací práva na kolektivní sebeobranu budou ukončeny přijetím vlastního opatření Rady bezpečnosti.

NATO si nesnaží uzmout roli „světového dozorce“ míru, ani se nesnaží stavět nad mechanismy Rady bezpečnosti, ba naopak toto vyvrací již v samotné Washingtonské smlouvě.³¹ Předmětná smlouva rovněž neomezuje členské státy v přijímání dalších závazků k třetím státům, za předpokladu, že s ní nejsou v rozporu.

Severoatlantická aliance již od svého počátku deklarovala, že není organizací uzavřenou, nýbrž připouštěla dle článku 10 Washingtonské smlouvy možnost oslovit se souhlasem všech členů jakýkoliv stát s nabídkou členství v této Alianci.

Zakladatelé NATO budovali předmětné spojení ne jako prozatímní vyřešení poválečné situace, ale jako vazbu, která měla za cíl položit základ opravdu dlouhodobému spojení. Z tohoto důvodu považovali za nutné, aby Washingtonská smlouva neprodělávala příliš časté změny po jejím uzavření, což zaručil článek 12 této smlouvy, který přiznal členským státům právo revize smlouvy až po uplynutí lhůty

³¹ Článek 7 Washingtonské smlouvy z roku 1949

deseti let od platnosti předmětného dokumentu. Rovněž smlouva předvídala případné přetrhání nějaké z vazeb spojení, a upravila tuto možnou situaci článkem 13, který přiznává členským státům Aliance možnost vystoupení z této organizace až po uplynutí lhůty dvaceti let od platnosti smlouvy, přičemž k faktickému výstupu členského státu ze Severoatlantické aliance dojde nejdříve rok po vypovězení smlouvy.

3.3.2. Organizační struktura NATO

Severoatlantická aliance by jen stěží mohla fungovat, resp. být akceschopnou, pokud by neměla své vlastní instituce. Samotná Washingtonská smlouva ve článku 9 předpokládá vznik budoucích institucí, přičemž výslovně zřizuje Severoatlantickou radu a Výbor pro obranu. Severoatlantická rada se poprvé sešla dne 17. září 1949 ve složení ministrů zahraničních věcí členských států, přičemž na tomto zasedání vytvořila Výbor pro obranu (složený z ministrů obrany členských států Aliance) a jemu podřízený Vojenský výbor (tvořený náčelníky generálních štábů armád členských států NATO). Rovněž byly vytvořeny regionální plánovací skupiny. Postupem času byl rovněž vytvořen Finanční a hospodářský výbor obrany (později přejmenovaný na hospodářskou a finanční správu), který se stával z ministrů financí členských států, a Výbor pro vojenský průmysl, který na rozdíl od Finančního a hospodářského výboru obrany nebyl přímo podřízen Severoatlantické radě, ale Výboru pro obranu, který po jeho zrušení nahradil. K tomu, aby bylo NATO v případě napadení účinné, musel být vytvořen stálý výbor zástupců, který měl své sídlo v Londýně, a jehož úkolem bylo řídit Alianci v dobách mezi zasedáním Severoatlantické rady.³²

Jelikož je NATO primárně vojenským paktem, bylo nezbytné, aby Aliance mohla v případě napadení včas a efektivně vojensky zasáhnout. Z tohoto důvodu došlo k vytvoření integrované ozbrojené síly s jednotným vedením v podobě Hlavního velitelství spojeneckých vojsk v Evropě (dále též „SHAPE“). Prvním úkolem SHAPE bylo okrem utužování spojeneckých vazeb naléhat na představitele členských států Aliance, aby podpořily nově vzniklou organizaci poskytnutím co možná největšího

³² Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 49 - 50.

počtu jednotek, které by se začlenily pod vedení SHAPE. Ačkoliv prvnímu hlavnímu veliteli sil NATO, Eisenhowerovi, nebyl dán k dispozici požadovaný počet jednotek, bylo to dost na to, aby se z nich mohla vytvořit základní prozatímní vojenská struktura, v reprezentovaná vrcholnou institucí v podobě SHAPE, pod kterou spadaly čtyři hlavní velitelství (pro severní Evropu, střední Evropu, jižní Evropu a pro Středomoří).³³

Existence vojenské struktury byla rovněž významná z toho důvodu, že vojenští stratégové získali fórum pro prezentaci svých názorů, s cílem dosažení názorového průniku v podobě jasné koncepce. Ve stínu války na Korejské války, a obav z expanze Sovětského svazu bylo zřejmé, že založení NATO samo o sobě nezaručuje mezinárodní bezpečnost, což motivovalo ke vzniku průlomové strategické koncepce předsunuté obrany, která výhledově počítala s účastí Spolkové republiky Německo na obranném systému. Tento obranný systém neměl koncentrovat rozhodující vojenskou sílu u hranic s nepřítelem, nýbrž počítal s vytvořením obranného nárazníku, jehož účelem mělo být pouhé zadržení a zpomalení nepřítele, přičemž v mezidobí by se zmobilizovala rozhodná vojenská síla.³⁴ Nově vzniklé NATO ovšem nedisponovalo v porovnání s potencionálním nepřítelem dostatečnou vojenskou kapacitou, na což byla Aliance nucena reagovat. Pro vypořádání se s tehdejší stavem bylo zvoleno řešení, které bylo charakterizováno zvýšeným zbrojením, investicemi do vojenských technologií a prezentací odstrašující síly, přičemž ty nejúčinnější zbraně neměly být uchovávány až pro krajní řešení případného konfliktu, nýbrž měly být připraveny v neustálé pohotovosti, tak aby měl nepřítel vždy na paměti, že jeho případná agrese, ať už v jakékoliv míře, bude oplacena ve velkém. Zmíněný stav a posun v strategické koncepci vyústil v prohloubení Studené války.

Organizační struktura Aliance prodělala od doby vzniku této organizace několik změn, přičemž další změny v budoucnu se rozhodně vyloučit nedají, což dokládá, že je NATO živou organizací. V současné době drží faktickou moc národní orgány, bez jejichž vyjádření není možné docílit zásadního rozhodnutí. Vrcholným orgánem Aliance v rámci její struktury je Severoatlantická rada, která je formálně nejvyšším rozhodovacím orgánem, přičemž v jejím čele stojí generální tajemník Anders Fogh Rasmussen, který dříve působil v roli dánského premiéra. Generální tajemník je nejvýše postaveným civilistou NATO, který tuto organizaci zastupuje navenek. Jelikož je

³³ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 56.

³⁴ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 66.

NATO jadernou velmocí, tak není divu, že dalším významným orgánem je Skupina pro jaderné plánování (NPG), která koordinuje problematiku jaderných otázek. Francie se této skupiny neúčastní. V rámci vojenské struktury zaujímá dominantní postavení Vojenský výbor (MC), který je poradním orgánem výše zmíněných institucí, přičemž zaměstnává profesionály, kteří určují vojenskou strategii Aliance. Dalšími orgány vojenské struktury jsou Velitelství spojeneckých sil pro operace (ACO) a Velitelství spojeneckých sil pro transformaci (ACT). Nejvýznamnějším orgánem Aliance, který stojí formálně mimo organizační strukturu je Parlamentní shromáždění NATO, které představuje meziparlamentní shromáždění členských zemí Aliance, přičemž tento orgán je nezávislým poradním orgánem bez výkonné pravomoci.³⁵

35 STRUKTURA a FINANCOVÁNÍ SEVEROATLANTICKÉ ALIANCE, (online), citace březen, 20., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/strukturanato.htm

4. Nové úkoly NATO po rozpadu komunistického bloku a ukončení studené války (zánik Varšavské smlouvy, nová bezpečnostní rizika)

4.1. Komunistický blok

4.1.1. Důvody vzniku Varšavské smlouvy

Hovoříme-li o problematice kolektivní sebeobranu, nemůžeme nechat bez povšimnutí Smlouvu o přátelství, spolupráci a vzájemné pomoci z roku 1955, známou též pod označením Varšavská smlouva. Spojenectví pramenící z této smlouvy bylo motivováno nutností SSSR odpovědět na aktivity NATO, které představovaly ohrožení strategických zájmů Sovětského svazu. Pomyslnou poslední kapkou a motivátorem vzniku předmětného spojenectví bylo začlenění Spolkové republiky Německo do struktury Severoatlantické Aliance. Jak jsem již zmínil v předchozím bodě, NATO při potencionálním střetu s armádou SSSR sázelo na systém tzv. meče a štítu, přičemž k vytvoření účinného obranného valu, který by zbrzdil protivníka a získal čas pro mobilizaci rozhodné vojenské síly, bylo zapotřebí zformovat ze států sousedících se sovětskými satelity efektivní hráz. Začlenění SRN do Aliance představovalo průlom hned z několika důvodů. Vedle rozšiřování sféry vlivu NATO a formování výše zmíněného štítu, představovala účast SRN v NATO především průlom v militarizaci SRN. Tato aktivita byla motivována především Spojenými státy, zatímco evropské členové Aliance na tuto problematiku hleděli skepticky.³⁶ V rámci hospodářské obnovy poválečné Evropy nebylo žádoucí držet SRN ve vojenské a ekonomické izolaci, především je nutné připomenout, že příčiny vzniku II. světové války pramenily především z prvního celosvětového konfliktu, resp. z poválečného řešení I. světové války. Účelem tudíž nebylo SRN zdecimovat, ale naopak v něm získat silného spojence. I přes skepsi západoevropských státníků, kteří měli v paměti pořád ještě nedávnou válku a tvrdost nacistické armády, která neusnadňovala ochotu při militarizaci SRN, byla SRN začleněna do Evropského

³⁶ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 70 - 71.

obraného společenství. Smlouva zakládající EOS nikdy nevěšla v platnost, ale odvedla svou práci při integraci SRN do poválečných struktur.

Proces integrace SRN do NATO následně vedl přes Pařížské dohody, které se stávaly ze čtyř hlavních tezí. První byl závazek USA, Velké Británie a Francie ukončit okupaci Spolkové republiky a uznání její svrchované suverenity, čímž se SRN stala opravdovým nezávislým státem. Druhou tezí bylo připojení SRN a Itálie do Západní unie, která se přejmenovala na Západoevropskou unii (WEU). Třetí tezí byl závazek USA a Velké Británie udržovat v Evropě své jednotky po nezbytně nutnou dobu, a konečně pozvánka SRN do NATO.³⁷

4.1.2. Základní práva a povinnosti členů Varšavské smlouvy

Dokument označovaný jako Varšavská smlouva uzavřely tyto státy: Albánská lidová republika, Bulharská lidová republika, Maďarská lidová republika, Německá demokratická republika, Polská lidová republika, Rumunská lidová republika, Svaz sovětských socialistických republik a Československá republika, přičemž tyto státy na sebe vzaly práva a povinnosti vyplývající ze smlouvy.

Smluvní státy Varšavské smlouvy již v preambuli tohoto dokumentu přiznaly, že hlavním důvodem pro uzavření spojenečství pro ně byla obava z případného konfliktu se Severoatlantickou Aliancí, která prostřednictvím Pařížských dohod nastínila spolupráci a militarizaci SRN. Varšavská smlouva se podobně jako Washingtonská smlouva opřela svoji existenci o článek 51 Charty OSN, který přiznává státům právo na individuální či kolektivní sebeobranu. Rovněž se tento dokument přihlásil k ostatním idejím Charty OSN. Varšavská smlouva byla založena za účelem zřízení systému kolektivní sebeobrany. Přestože smluvními stranami tohoto dokumentu byly výhradně komunistické státy, zůstala smlouva formálně otevřená i pro případnou účast jiných států, přičemž ve své preambuli označovala za svůj cíl dosažení mezinárodní bezpečnosti v regionu za všech evropských států bez ohledu na jejich společenské a státní zřízení.³⁸

³⁷ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 79 - 80.

³⁸ Preambule Varšavské smlouvy z roku 1955

Primární povinností každé smluvní strany bylo vystříhat se ve svých mezinárodních vztazích hrozby silou nebo jejího použití a urovnávat své mezinárodní spory mírovými prostředky tak, aby nebyl ohrožován mezinárodní mír a bezpečnost.³⁹ Smluvní strany rovněž deklarovaly svoji vůli účastnit se těch mezinárodních jednání, které budou mít za cíl zajištění mezinárodního míru a bezpečnosti, přičemž na těchto jednání měly za úkol prosazovat snížení zbrojení a zákaz použití atomových a vodíkových zbraní.⁴⁰

Podobně jako Washingtonská smlouva, tak i Varšavská smlouva ukládala svým signatářům povinnost součinnosti v podobě aktivního dialogu a společné konzultaci všech případů, které zakládají obavu z vnější ozbrojené agrese.⁴¹

Klíčová teze předmětné smlouvy se nacházela ve čtvrtém článku, který podobně jako ostatní práva a povinnosti zakotvená ve Varšavské smlouvě nápadně připomínal znění zakládajícího dokumentu NATO. Smluvní strany se v případě ozbrojenému útoku na kterýkoliv z členských států této organizace zavázaly k přijetí všech nezbytných kroků, k odvrácení nebezpečí a zachování míru, včetně použití ozbrojené síly, přičemž toto předvídané jednání vycházelo z článku 51 Charty OSN a naplňovalo tak znaky individuální a kolektivní sebeobrany. Zmíněné jednání mělo být v souladu s Chartou OSN subsidiární povahy, a mělo být zastaveno v momentě přijetí vlastního opatření Rady bezpečnosti OSN.

K účinnosti a akceschopnosti organizace Varšavské smlouvy bylo zapotřebí vytvořit společné velení ozbrojených sil smluvních států, což předpokládal článek 5 této smlouvy. Další společnou institucí se měl stát Politický poradní výbor, ve kterém měli být zastoupeni političtí vůdci členských států, přičemž tento výbor měl zřizovat další podřízené orgány. V praxi ovšem všechna zásadní rozhodnutí nepřicházela od společných orgánů této organizace, ale prostřednictvím struktur SSSR.

Členské státy se dále zavázaly k tomu, že se nebudou účastnit žádných dalších spojenectví, které by byly v rozporu s duchem Varšavské smlouvy.⁴²

Článek 8 Varšavské smlouvy vedle povinnosti rozvoje přátelských a spojeneckých vztahů mezi smluvními partnery zakazoval členským státům této organizace vměšování se do vnitřních věcí jiného členského státu. Rovněž ukládal

³⁹ Článek 1 Varšavské smlouvy z roku 1955

⁴⁰ Článek 2 Varšavské smlouvy z roku 1955

⁴¹ Článek 3 Varšavské smlouvy z roku 1955

⁴² Článek 7 Varšavské smlouvy z roku 1955

povinnost respektování nezávislosti a svrchovanosti každého smluvního státu. Tyto teze se bohužel nenaplnily, což lze nejlépe demonstrovat na příkladu invaze vojsk Varšavské smlouvy do Československa roku 1968, které se účastnily vyjma vojsk Albánie a Rumunska všechny ostatní smluvní strany předmětného dokumentu. Zmíněné jednání bylo v rozporu se smyslem kolektivní sebeobrany, jelikož zde zcela absentovala přítomnost vnějšího agresora. Záminkou pro vstup se stal tzv. Zvací dopis představitelů konzervativního proudu ÚV KSČ, který vykazoval pochybnou dataci a pochybnosti o tom, zdali byl tento právní úkon projevem svobodné vůle. Rovněž lze v takovémto jednání shledat naplnění skutkové podstaty trestného činu vlastizrady.

Varšavská smlouva byla uzavřena na dobu dvaceti let od platnosti smlouvy. V případě, že smluvní strany do roka od uplynutí zmíněné lhůty nevypověděly tuto smlouvu, byla jim účast na smlouvě automaticky prodloužena o deset let.⁴³

4.1.3. Pád komunismu a zánik Varšavské smlouvy

I přes všechny ideální Varšavské smlouvy, nemělo uzavření tohoto dokumentu zásadní strategický význam. Jednalo se spíše o reakci na integrační proces v západní Evropě, a proklamaci již existujících vazeb. Sovětský svat již před uzavřením Varšavské smlouvy neformálně ovládal politickou reprezentaci a armády svých tzv. satelitních států. Uzavřením této smlouvy fakticky jen vymezil svoji sféru vlivu.⁴⁴

Následující vývoj v regionu se nesl ve znamení permanentní pohotovosti před jednáním druhé strany, obavy z budoucího konfliktu a čekání na moment, kdy jedna ze stran učiní první krok vedoucí k zahájení ozbrojeného konfliktu. Významnou výhodou existence stavu, který je označován jakožto Studená válka, byl velký technologický pokrok na obou stranách. Rivalita vnesena především mezi USA a SSSR s sebou přinášela pozitivní vedlejší produkt v podobě např. velkých investic do kosmických programů zmíněných zemí, a nových technologií. Pokrok na poli nových technologií s sebou nesl i negativní stránku, která byla charakteristická vyprodukováním tak rozsáhlého vojenského arzenálu, který doslova zamořil celý

⁴³ Článek 11 Varšavské smlouvy z roku 1955

⁴⁴ Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 80.

svět. V té době ještě nedávné zkušenosti s aplikací zbraní hromadného ničení v Japonsku, resp. jejich následků, zakládaly obavu z následného vývoje.

K oslabení ekonomické síly Sovětského svazu vedly především brutální náklady na zbrojení, vnitřní odstředivé vlivy, rozsáhlost území a absence silného spojence. Spolupráce mezi USA a západními zeměmi poválečné Evropy byla dvoustranně výhodným obchodem, ve kterém USA našly významné odbytiště a budováním předmětného spojení posílily vlastní ekonomiku. Význam spojenců, resp. satelitů Sovětského svazu zdaleka nedosahoval úrovně silnějších západoevropských států, což mimo jiné vedlo k tomu, že Sovětský svaz ztratil svoji ekonomickou sílu a vydobyté postavení. Sovětský svaz rovněž věnoval přehnanou pozornost vnějším problémům, což se promítlo v nedostatečné koncentraci na vnitřní problémy, přičemž výsledkem tohoto stavu bylo drolení impéria. Postoj SSSR k výše popsanému stavu byl překvapivě rozumný, jelikož Sovětský svaz nesáhl k ještě tvrdšímu uchopení moci, nýbrž svolil k postupnému uvolnění poměrů, čímž mimo jiné posílil suverenitu satelitních států. Odstředivé tendence v rámci svazových republik, zejména pak v Pobaltí, a postupná ztráta vlivu na sovětské satelity, následována vlnou revolucí vedla k pádu komunismu ve Východní Evropě.

Výše popsané změny v komunistických státech se promítly i do předmětného spojení, když nejprve Albánie na protest proti invazi do Československa vypověděla tuto smlouvu (v souladu s článkem 11 Varšavské smlouvy). Následný zánik NDR a rozpad Sovětského svazu spojený s rozpadem jeho komunistického zřízení vedl k rozpuštění oficiálních institucí předmětného spojení, přičemž vládní návrh Československa o rozpuštění Varšavské smlouvy, schválený všemi zbývajících státy, definitivně ukončil existenci tohoto bezpečnostního paktu.

Zánik Varšavské smlouvy, pád komunismu a ukončení Studené války, byly události, které zapříčinily demokratizaci zemí bývalého východního bloku, a posílily pozici Spojených států, které zaujaly místo hlavního světového hráče, přičemž z tohoto stavu těží až do současné doby.

4.2. Nové strategické koncepce NATO

Přestože Studená válka skončila úspěchem Severoatlantické aliance, hrozilo více než kdy před tím, že se tato organizace rozpadne. Při formování spojenectví byla hlavním jednotícím prvkem Aliance existence společného nepřítele, resp. obavy z jeho postupu. Po té co došlo k rozpadu Sovětského svazu, Varšavské smlouvy a omezení ambic nepřítele, hrozilo, že se NATO rozpadne taktéž. Případně hrozilo, že se nedokáže přizpůsobit nové mezinárodní situaci a nenajde si své místo v novém světovém klimatu.

Při absenci hlavního nepřítele hrozilo, že se NATO stane prakticky mrtvou organizací, která sice bude zaručovat systém kolektivní sebeobrany, ale z důvodu absence hlavního protivníka již nebude pociťovat potřebu neustálé pohotovosti a vývinu, a tudíž se stane pro případnou vnější agresi neakceschopnou organizací. K tomu, aby NATO nedospělo k nové Studené válce a nedovolilo vzniknout novému silnému protivníkovi, bylo zapotřebí přeorientovat se z organizace, která „čeká“ na vnější agresi, na organizaci, která se snaží předcházet potenciálnímu nebezpečí a ohrožení míru ve světě. Dalším významným posunem se stala větší otevřenost pro nečlenské státy, které ovšem sdílejí hodnoty a cíle Aliance, což bylo základním předpokladem pro postupné rozšiřování NATO.⁴⁵ Počínající dialog s nečlenskými státy měl své kořeny ve výstupech z Londýnského summitu z roku 1990.⁴⁶ Všechny zmíněné faktory se promítají do strategické koncepce, kterou Aliance definuje samu sebe a vymezuje vlastní postavení a potencionální hrozby. Severoatlantická aliance musela od počátku své existence reflektovat všechny zásadní politické a bezpečnostní změny ve světě, přičemž můžeme odlišit tři hlavní období, během kterých se NATO muselo přizpůsobovat novým změnám. Prvním obdobím byl samotný vznik Aliance, kdy bylo po II. světové válce nezbytné najít jednotící prvky a ochotu pro dialog mezi partnery. Druhé období bylo charakterizováno technologickým pokrokem v oblasti vojenské techniky a rivalitou se Sovětským svazem během Studené války. Třetím milníkem byl nečekaný rozpad SSSR a pád komunismu, po kterém se objevily nové bezpečnostní hrozby v podobě zejména problematiky mezinárodního terorismu a

⁴⁵ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 12.

⁴⁶ Příručka NATO. Brussels. NATO Office of Information and Press, 2001, s. 36.

způsobu vedení války prostřednictvím guerillového boje. Dříve účinná strategie předsunuté obrany již přestala plně vyhovovat potřebám a výzvám nového světa, když zvláště v případě mezinárodního terorismu bylo obtížné najít hranici, na které by měla být rozmístěna zmíněná předsunutá obrana před nepřítelem. Rovněž nastal problém v identifikování nepřítele, který se ne vždy shoduje s jedním státním útvarem, nýbrž vystupuje nezávisle na hranicích nezávislých států. Dále bylo zapotřebí omezit strategii vyhrožování odstrašující vojenskou, zvláště pak jadernou, silou, což není použitelné pro protivníka, který nemá co ztratit, resp. pro protivníka, který by možná i uvítal jaderný útok, jelikož by to mobilizovalo jeho případné další sympatizanty.

Skutečnost, že se NATO ocitlo po skončení Studené války v situaci, na kterou nebylo dobře připraveno, nejlépe odráží fakt, že bylo přijato hned několik nových strategických koncepcí, které se snažily vypořádat s novými výzvami.

Do obsahu nových strategických koncepcí se po ukončení Studené války začaly prosazovat nové prvky včele s rozšířením chápání bezpečnosti o ekonomický, sociální a ekologický rozměr. Rovněž bylo možné pozorovat odklon od kladení důrazu na vojenské funkce NATO k novému důrazu na spíše politické funkce Aliance.⁴⁷

Během summitu v Madridu v roce 1997 došli vedoucí představitelé NATO k názoru, že je zapotřebí revidovat tehdejší strategickou koncepci a lépe ji přizpůsobit aktuální situaci ve světě. Tato snaha vyústila na následujícím summitu ve Washingtonu v roce 1999, kdy nová koncepce došla k závěru, že NATO musí zůstat především organizací kolektivní sebeobranu zaručující bezpečnost svým členům. Aliance došla k názoru, že pravděpodobnost vypuknutí ozbrojeného konfliktu v Evropě je nulová, přičemž je třeba věnovat pozornost celosvětovému šíření nových technologií, které může vyústit v poskytnutí vojenské technologie nežádoucím subjektům. Dalším z výstupů z washingtonského summitu byl závazek větší spolupráce se Západoevropskou unií a Evropskou unií. Znovu byla opět deklarována vůle Severoatlantické aliance spolupracovat se všemi nečlenskými státy Aliance, které sdílí hodnoty a cíle NATO.⁴⁸

⁴⁷ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 24.

⁴⁸ Baňouch, Hynek; Fedorko, Martin. *Mezinárodní organizace*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000, s. 176.

Washingtonský summit vycházel z širšího pojetí bezpečnosti, přičemž se došlo k shodě nad tím, že aktuálně nehrozil žádný masivní ozbrojený konflikt. Rovněž se na summitu dospělo k názoru, že neexistuje žádný předem definovaný protivník, který by představoval pro Alianci relevantní hrozbu. Předmětná strategická koncepce upozorňovala na hrozbu v podobě lokálních konfliktů menší intenzity, které by mohly být zapříčiněny etnickými, náboženskými či nacionálními důvody. Strategická koncepce rovněž upozornila na možnost získání jaderného arzenálu nestátním subjektem. NATO se na Washingtonském summitu posunulo opět o něco blíže globální roli, než striktně obranné aliance, když kladlo důraz na krizový management a na roli Aliance z širšího úhlu pohledu. Severoatlantická aliance prostřednictvím předmětného summitu definitivně rezignovala na snahy vytváření vojenské rovnováhy vůči Sovětskému svazu. Hlavním pilířem NATO pro 21. století se stalo předcházení válečným konfliktům a efektivní řešení konfliktů již vypuklých, s využitím a v rámci úpravy OSN. V rámci nové strategické koncepce nenastala shoda nad otázkou použití vojenské síly nad rámec mandátu Rady bezpečnosti OSN, přičemž Francie prosazovala jasné distancování se od aktivit přesahujících postup RB OSN, což odporovalo zájmům Spojených států, které si chtěly ponechat možnost zasáhnout v těch případech, které ohrožují národní zájmy USA.⁴⁹

Dalším významným summitem Severoatlantické aliance se stal summit v Praze z roku 2002, který se uskutečnil ve stínu nedávných teroristických útoků na Spojené státy. Zmíněné události přispěly k posílení již nastoleného trendu, kdy je otázka kolektivní bezpečnosti NATO poněkud upozaděna na úkor boje se šířením zbraní hromadného ničení a boje proti mezinárodnímu terorismu. Stran mezinárodnímu terorismu, který je obtížným protivníkem, si Aliance předsevzala posílení činnosti zpravodajských služeb, jejichž dobře odvedená práce může v ideálním případě zamezit teroristickému útoku namířnému proti jakémukoliv členskému státu NATO. Jedním z dalších výstupů z pražského summitu byla deklarace lepší spolupráce s Ukrajinou a Ruskem. Zároveň ovšem Aliance nastínila své plány při vytvoření protiraketového systému, který byl následně mnohými vnímán, jakožto namířený právě proti Rusku. Poslední významnou tezí tohoto summitu bylo potvrzení ochoty

⁴⁹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 24 - 29.

NATO převzít po výzvě Rady bezpečnosti OSN zodpovědnost za stabilizaci situace v Afghánistánu.⁵⁰

Následující summit v Rize nepřinesl nic revolučního co do rozvoje strategické koncepce NATO, zato vyslal několik provokačních tezí vůči Rusku v podobě deklarování spolupráce s Ukrajinou a Gruzii a odhodlání k zbudování protiraketové obrany Aliance.

Za významný summit lze označit nedávné setkání představitelů členských států Aliance v Lisabonu, kde byla představena nová strategická koncepce, která se nevzdává i přes snahy USA a Německa svého jaderného potenciálu. Zásluhou Francie byla do finálního výstupu prosazena teze hovořící o Severoatlantické alianci jako o jaderné vojenské velmoci. V rámci lisabonského summitu se NATO poprvé významněji zaobíralo problematikou kybernetických útoků, nicméně žádný zásadní postoj vůči nim nezaujalo. Rovněž bylo upozorněno na přílišnou energetickou závislost některých členských států Aliance na nečlenských státech, což je způsobilé přivodit újmu v podobě paralyzace členského státu. Patrně z důvodu dobrých obchodních vztahů mezi Íránem a Tureckem nedošlo k označení Íránu jako potencionální hrozby pro bezpečnost zájmů Aliance, ba naopak bylo přijato tvrzení pojednávající o tom, že žádný z nečlenských států není a nebude označován jako nepřítel NATO, přičemž případní nepřátelé sami vzejdou z řad států, které se postaví zájmům NATO. Aliance rovněž potvrdila pokračování své účasti v problematice mezinárodního odzbrojení.

Z výše uvedeného je zřejmé, že Severoatlantická aliance zaznamenala od konce Studené války významný vývoj v oblasti své strategické koncepce, kdy byla nucena přizpůsobit se novým hrozbám moderního světa. Přesto se nejde ubránit dojmu, že se výstupy ze summitů Aliance nesou v duchu přílišné politické korektnosti, která brání přímému označení potencionálních hrozeb.

Rovněž strategické koncepce NATO nevěnují dostatečnou pozornost problematice Kjótského protokolu, role Mezinárodního trestního tribunálu, nedostatečné výši obranných výdajů evropských států a strategii vůči zemím, které se

⁵⁰ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 29 - 30.

snaží získat zbraně hromadného ničení.⁵¹ Domnívám se, že namísto obecných tezí by si větší pozornost a účast na řešení zasloužila i otázka diskutovaného přínosu Kosova světovému obchodu s drogami a lidskými orgány, případně problematika etnický nestabilní Bosny a Hercegoviny či stále nedořešeným územním sporům v souvislosti se státem Izrael.

4.3. Proces rozšiřování NATO

Jak jsem již nastínil výše, Severoatlantická aliance nebyla od svého počátku organizací uzavřenou, ale naopak článkem 10 Washingtonské smlouvy předpokládala své rozšíření o další členy. NATO bylo založeno roku 1949 uskupením dvanácti spojeneckých států: Belgie, Dánska, Francie, Kanady, Nizozemska, Islandu, Itálie, Norska, Lucemburska, Portugalska, Velké Británie a Spojených států.⁵² Řady členských zemí byly v roce 1952 rozšířeny o Řecko a Turecko, čímž vzrostl vojenský potenciál Aliance, a navíc se rozšířila sféra vlivu NATO o strategicky významné území.⁵³

Jak jsem již výše uvedl, v roce 1955 vstoupila do Severoatlantické aliance Spolková republika Německo, což nelibě nesli představitelé SSSR, kteří na tuto skutečnost zareagovali iniciací vzniku spojení Varšavské smlouvy. Roku 1982 se řádným členem NATO stalo Španělsko.

Průlom v integraci postkomunistických zemí do NATO nastal v roce 1990, kdy nejvyšší představitelé Aliance nabídli vládám členských zemí hroučící se Varšavské smlouvy navázání řádných diplomatických vztahů, což byl základní předpoklad pro bližší spolupráci. Následovalo založení Severoatlantické rady pro spolupráci (dále též „NACC“) roku 1991, která měla sloužit jako zprostředkovatel komunikace mezi potencionálními partnery a členy NATO. Mezi prvními státy tzv. bývalého východního bloku, které byly osloveny, byla Česká republika spolu s Maďarskem a Polskem, přičemž právě Polsko chápalo tuto možnost jako věc národní hrdosti a

⁵¹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 33.

⁵² Fidler, Jiří; Mareš Petr. *Dějiny NATO*. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 39.

⁵³ Fidler, Jiří; Mareš Petr. *Dějiny NATO*. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 67.

velmi o začlenění do NATO usilovalo. K procesu integrace výše zmíněných států napomohl vznik Programu Partnerství pro mír, který byl vyhlášen na bruselském summitu roku 1994, a jehož cílem bylo vedle dosažení průhlednosti procesů obranného plánování, zajištění civilního řízení a demokratické kontroly ozbrojených sil a posilování schopnosti členských států přispět k mezinárodní bezpečnosti v operacích pod pravomocí OSN, právě rozvíjení schopností zúčastněných států spolupracovat se strukturami NATO. Severoatlantická rada poté vyzvala státy zapojené do NACC k účasti v tomto programu. Program partnerství pro mír ovšem nedával zúčastněným zemím garance ve smyslu kolektivní sebeobran, jednalo se pouze o jakýsi předstupeň integrace, který měl být využit pouze ke konzultaci v případě, že se zúčastněný stát bude cítit ohrožen.⁵⁴

Roku 1994 se do programu Partnerství pro mír zapojilo Rusko, nicméně mezinárodní bezpečnosti tento čin nepřinesl předpokládaný efekt, neboť Rusko svoji účast bralo spíše formálně.

Snahy o začlenění zemí střední Evropy do Aliance podporovaly zejména Spojené státy. Jelikož navázání dialogu se zmíněnými státy znamenalo skutečný průlom v integraci, nabízelo se hned několik variant řešení, které různým způsobem přistupovaly ke strategickým zájmům Ruska. Jednou z variant bylo například poskytnutí bezpečnostních garancí zemím střední Evropy jak Aliancí, tak i Ruskem. Další variantou bylo vytvoření subregionálního bezpečnostního systému okolo Visegrádské skupiny.⁵⁵ Tyto i všechny další varianty nebyly přijaty uchazečskými státy, jelikož nezaručovaly dostatečné bezpečnostní garance, jako plnohodnotné členství v NATO, které se postupně stalo hlavním cílem zahraničních zájmů uchazečských států. Rozsáhlé debaty se vedly i o klíči, prostřednictvím kterého mají být nové členské země vybírány. Zda-li má být NATO otevřeno všem státům, které do něj chtějí vstoupit a sdílejí hodnoty Aliance, nebo zda-li má být uplatňováno i strategické kritérium, tak aby si Aliance vybírala jen ty partnery, kteří jsou pro její existenci přínosem. Odpověď přinesla studie NATO o rozšíření z roku 1995, která stanovila hlavní kritéria. Uchazeč musel prokázat vybudování stabilního demokratického politického systému, v souladu s hodnotami Aliance. Dále pak

⁵⁴ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 35 - 38.

⁵⁵ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 40.

zajištění civilního řízení a demokratické kontroly armády spolu s ochotou obyvatelstva hájit společně sdílené hodnoty Aliance a začlenění země do této organizace. Rovněž byla nezbytná přítomnost kladného vztahu obyvatelstva vůči vlastní armádě. Dalším kritériem bylo vyřešení všech neshod se sousedními zeměmi, tak aby se zamezilo případnému konfliktu po integraci uchazečské země do systému kolektivní sebeobrany. Posledním hlediskem při posuzování nových zájemců byla schopnost uchazečských států zabezpečit jistou měrou vlastní zemi a být přínosem pro Alianci.⁵⁶

Integrace nových členských států neměla pro NATO velký vojenský význam, jelikož armády předmětných států nedosahovaly dostatečné síly ani vybavenosti. Geopolitický význam přijetí nových uchazečů nebyl vzhledem k jejich poloze rovněž zásadní, jelikož např. přijetí Maďarska postrádalo pozemní spojení s ostatními členskými státy. Význam nových členů proto lze shledat primárně v získání nových spojenců, u kterých je velká pravděpodobnost, že přijmou ideály Aliance i z dlouhodobého hlediska, a stanou se tak skutečnými spojenci. Zejména v případě Polska, jehož armáda je aktuálně velice dobře vyzbrojena, představovalo jeho přijetí do NATO výhodnou investici. V roce 1999 se tedy Severoatlantická aliance rozšířila o Českou republiku, Polsko a Maďarsko.

Nutno poznamenat, že vojenská síla nově přijatých členů v době přijetí nebyla valná, a tudíž samotné rozhodnutí o přijetí těchto států mělo spíše politické než vojenské důvody, což opětovně potvrdilo odchýlení Severoatlantické aliance od vojenské organizace k organizaci s významným politickým prvkem.⁵⁷

Mnozí kritici začlenění nových států do NATO poukazovali na nedostatečný přínos těchto států Alianci a zhoršení vztahu s Ruskem, které tak začalo hledat partnera v sále sílicí Číně.

Stran druhé vlny rozšiřování Aliance nepanovala taková shoda jako v případě České republiky, Polska a Maďarska. Zatímco Francie s Německem podporovaly začlenění Rumunska, Itálie kladla důraz spíše na integraci Slovinska. Česká republika se coby již řádný člen Aliance zasazovala o přijetí Slovenska. Potencionální zájemci o

⁵⁶ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 41 - 42.

⁵⁷ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 46.

přijetí v rámci druhé vlny rozšiřování splňovaly výše uvedená kritéria pro přijetí ještě v menším rozsahu, než státy přijaté během první vlny rozšíření.⁵⁸

Druhá vlna rozšíření byla nezbytná zejména z toho důvodu, že její neuskutečnění by znamenalo vytvoření nových umělých dělicích čar v Evropě, přičemž neakceptování Slovenské žádosti by bylo neférové, jelikož Slovensko disponovalo podobnou vojenskou silou jako Česká republika, a celkově se jednalo o dva velmi podobné státy. Nedobrá připravenost nových uchazečů vedla k vytvoření tzv. Akčního plánu členství (dále též „MAP“), jehož cílem bylo každoročně vyhodnocovat pokrok uchazečských států na poli rozhodných kritérií pro vstup do Aliance.⁵⁹

Druhá vlna integračních snah vyústila v přijetí hned sedmi nových států do systému kolektivní sebeobrany NATO. Aliance se i přes obavy z reakce Ruska rozhodla k přijetí Pobaltských států a dalších zemí bývalého východního bloku. Jednalo se o Litvu, Lotyšsko, Estonsko, Bulharsko, Rumunsko, Slovinsko a Slovensko. Významným vedlejším produktem integrace byla snaha vyhovět výše uvedeným kritériím pro přijetí nového člena a normalizovat vztahy s dřívějšími protivníky, případně vyřešit územní spory.⁶⁰

Další fáze rozšíření řad členů Severoatlantické aliance proběhla v roce 2009, kdy se členy Aliance staly Chorvatsko a Albánie, což opět nepřineslo z vojenského pohledu téměř žádný zisk, nicméně tato snaha byla odůvodněna nutností stabilizace Balkánského poloostrova.

Aktuální počet členů NATO tedy činí dvacet osm členských států, přičemž z dnešního pohledu se pevnost spojeneckých vazeb může jevit jako potencionálně problematická. Možných třecích ploch uvnitř Aliance se dá najít hned několik. Vezmeme-li v potaz, že dle mnohých analytiků se budoucí světové konflikty budou odehrávat ve znamení střetů tzv. západních hodnot a různých forem islámu, je otázkou, zdali je účast Turecka a Albánie v Alianci dobrou volbou. V případě Turecka nelze přehlížet jeho mimořádný vojenský potenciál a skutečnost, že je

⁵⁸ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 52 – 53.

⁵⁹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 54.

⁶⁰ Baňouch, Hynek; Fedorko, Martin. *Mezinárodní organizace*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000, s. 182 – 185.

strategicky výhodnější mít tento stát coby spojence, než jako protivníka, nicméně politika současného tureckého premiéra Recepta Tayyipa Erdoğana naznačuje poněkud odchylné zájmy od zájmů Aliance. Rovněž je třeba upozornit na historicky napjaté vztahy Turecka a Řecka. Bereme-li v potaz ohromnou vojenskou sílu Turecka, dá se očekávat, že se tato země bude v následujících letech daleko více hlásit k prosazení svých názorů a zájmů uvnitř Aliance. Domnívám se, že zatímco v případě Turecka lze shledat drobné pochybnosti, v případě přijetí Albánie do Severoatlantické aliance došlo doslova k chybě, neboť ke stabilizaci Balkánu by daleko více pomohlo přijetí Srbska, které má svými hodnotami daleko blížeji ke společným hodnotám NATO.

Tendence o začlenění Gruzie a Ukrajiny do systému kolektivní bezpečnosti NATO lze označit jako neuvážené s ohledem na velkou politickou nestabilitu v těchto zemích a energetickou závislost některých členů NATO na Rusku, které v minulosti opakovaně vyjádřilo odpor k rozšiřování sféry vlivu Severoatlantické organizace.

Nové spojence si NATO hledá v prostoru Středoziemního moře, přičemž tuto oblast považuje z pohledu vlastní bezpečnosti za klíčovou. Vytvořením Středomořského dialogu s nečlenskými státy NATO si Aliance snaží předcházet skupinu zúčastněných států a vyhnout se tak potenciálním ozbrojeným konfliktům. Zmíněné vazby Aliance buduje s Egyptem, Izraelem, Marokem, Mauritiánií, Tunisem, Jordánskem a Alžírskem.⁶¹ Ačkoliv se podařilo v této věci navázat užitečné vazby, nepodařilo se získat si převážnou část náklonnosti obyvatelstva předmětných států. Případné začlenění zmíněných středomořských států do Severoatlantické aliance není momentálně na pořadu dne, ani následujících mnoha roků, jelikož tyto státy nejenže nesplňují rozhodná kritéria pro přijetí do NATO, ale v některých případech dokonce postupují proti nim a ani v náznaku se jim neblíží. Rovněž politická stabilita v regionu je mizivá, a začleněním některého z těchto států by Alianci patrně přineslo více problémů, než zisků. Z těchto důvodů jeho Středomořskou iniciativu třeba chápat spíše jako snahu o vylepšení vlastní reputace Aliance a získání vlivu na politickou situaci v předmětných zemích.

⁶¹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 75.

4.4. vojenské operace NATO

4.4.1. Krize v Perském zálivu

Severoatlantická Aliance byla zřízena jakožto organizace kolektivní sebeobrany, přičemž její vznik v roce 1949 byl motivován především obavou z konfrontace se Sovětským svazem. Ačkoliv Studená válka byla charakteristická vypjatostí vztahů NATO a Sovětského svazu, článek 5 Washingtonské smlouvy nebyl použit a k přímému ozbrojenému konfliktu nedošlo. Rozpad SSSR a nové klima na poli mezinárodní bezpečnosti způsobily, že Aliance získala novou roli, díky které se zapojuje při procesech udržování míru.

První událostí, při které reálně hrozilo, že bude poprvé použit článek 5 zakládajícího dokumentu NATO, byla tzv. krize v Perském zálivu z roku 1990 až 1991, kdy se Irák pod vlivem předcházejícího konfliktu s Íránem, který měl destruktivní vliv na ekonomiku Iráku, uchýlil k řešení svých hospodářských problémů formou agrese vůči Kuvajtu. Zmíněné jednání zmobilizovalo bezpečnostní systém OSN, a Rada bezpečnosti OSN vydala řadu odsuzujících stanovisek, přičemž nejvíce zásadní z nich byla rezoluce č. 678. RB OSN v této souvislosti využila nejprve možnosti ekonomických sankcí, nicméně eskalující konflikt si později vyžádal nasazení vojsk OSN. Do následné operace se zapojily některé členské státy NATO, v rámci koalice dvaceti osmi států.⁶²

Jelikož jeden z členských států Aliance, Turecko, sdílí společnou hranici s Irákem, reálně hrozilo, že Irák v rámci konfrontace se zmíněnou koalicí, napadne Turecko, což by spojence států účastnících se na operaci vůči Iráku. Předpokládané jednání by jistě aktivovalo zmíněný článek 5 Washingtonské smlouvy, a zmobilizovalo tak NATO v rámci systému kolektivní sebeobrany. Aliance proto musela přijmout účinná opatření, s cílem odradit Irák od agrese vůči Turecku. NATO vyslalo v lednu roku 1991 své letecké síly na území Turecka. Toto opatření skutečně odradilo Irák k vtažení Turecka do konfliktu. Nedošlo tak k přímé aplikaci článku 5, nicméně NATO v této situaci demonstrovalo odhodlání, dostát svým závazkům, a v případě ozbrojeného konfliktu poskytnout ochranu členskému státu této

⁶² Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997, s. 217.

organizace.⁶³ Ve výše popsaném jednání lze spatřovat znaky aplikace článku 4 Washingtonské smlouvy, který zavazuje členské státy NATO k společné konzultaci, ve chvíli, kdy je ohrožena územní celistvost a bezpečnost smluvní strany.⁶⁴

4.4.2. Konflikt v Bosně a Hercegovině

I přestože si Severoatlantická aliance zakládá na udržení bezpečnosti v Evropě a předcházení ozbrojeným konfliktům, nevyhnula se Balkánskému poloostrovu série válek, které nejenom ohrožovaly bezpečnost celého regionu, ale i představovaly konflikt v jakémisi meziprostoru mezi státy NATO a Ruskem, což mohlo při lhostejnosti k řešení předmětných konfliktů vyústit v případný střed mezi těmito subjekty.

Příčiny konfliktu v Bosně a Hercegovině, coby multietnickém státu, lze hledat v procesu rozpadu Jugoslávie, resp. v tehdejších nacionalistických a separatistických snahách. Na rozdíl od poměrně koordinovaného rozpadu SSSR, nebo později Československa, rozpad Jugoslávie byl výrazně živelnější. Stran situace v Bosně a Hercegovině okolo roku 1992 lze uvést, že tehdejší situace v zemi byla charakteristická existencí tří národnostních skupin, které usilovaly o co největší roli v novém státu. Bosňáci, tvořící početní většinu v oblasti dosáhly konsenzu s Chorvaty nad budoucí podobou státu a rozložením sil, na úkor zájmům Srbů, přičemž tato situace vyústila až v ozbrojenou konfrontaci.

OSN vyslala, v návaznosti na výše popsané události, do oblasti síly UNPROFOR, které ovšem nedisponovaly dostatečnou výzbrojí a početní kapacitou k zvládnutí situace. S cílem stabilizace předmětného regionu, se do situace následně zapojila Severoatlantická aliance, která na území Bosny a Hercegoviny podnikla pět operací. První operací byla operace Sharp Guard, přičemž se jednalo o námořní operaci, která měla zabránit průniku lodí do teritoriálních vod Federativní republiky Jugoslávie, spolu se zbrojním embargem. Operace byla uskutečněna plně v souladu s mezinárodním právem, jelikož se řídila režimem rezolucí č. 713, 757, 787, 820 a

63 Příručka NATO. Brussels. NATO Office of Information and Press, 2001, s. 39.

64 Kříž, Zdeněk. Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 79.

943 RB OSN.⁶⁵ Předmětná operace byla následně vyhodnocena jakožto velmi úspěšná, jelikož složky NATO a Západoevropské unie, která se na operaci podílela, vytvořily nepropustný val.

Druhou a nejvýznamnější operací byla operace Deny Flight, prostřednictvím které NATO naplňovalo rezoluci Rady bezpečnosti OSN č. 816, která prohlásila bezletovou zónu nad územím Bosny a Hercegoviny. Letecko-vojenské aktivity NATO byly následně rozšířeny rezolucemi RB OSN č. 836, 958 a 981, přičemž tato rozhodnutí opravňovala Alianci k provádění leteckých zásahů proti cílům ohrožujících bezpečnost oblastí určených Organizací spojených národů.⁶⁶ NATO v rámci tohoto úkolu rovněž poskytovalo ochranu složkám UNPROFOR.

28. únor 1994, se zapsal do dějin Severoatlantické aliance, neboť tento den došlo, v rámci ochrany bezletové zóny, k sestřelení čtyř bojových letadel narušujících rezoluci RB OSN, přičemž tento zásah se stal vůbec prvním vojenským zásahem Severoatlantická aliance v její historii. Aliance následně provedla útoky na pozemní cíle bosenských Srbů, kteří nerespektovali rezoluci zakazující těžké zbraně v okolí Sarajeva, a rovněž na jejich letecké základny.⁶⁷ Nutno poznamenat, že předmětné použití síly Aliance nikterak nepřesáhlo limity rezolucí RB OSN.

Třetí operací Aliance v rámci jejího působení na území Bosny a Hercegoviny byla operace s názvem IFOR, která si kladla za cíl vynutit obsah Daytonské mírové dohody, uzavřené mezi stranami sporu, přičemž počínání NATO bylo plně v souladu s rezolucí RB OSN č. 1031. IFOR rovněž nahradila složky UNPROFOR, a zabezpečila tak přítomnost neutrální a především akceschopné síly v regionu. Vytvořením separačních zón došlo k oddělení zneprátelených stran, a zklidnění napjaté situace. Aktivita Severoatlantické aliance byla podpořena Ruskem, státy bývalé Varšavské smlouvy (včetně ČR), i některými arabskými státy.⁶⁸ Jednalo se tak

⁶⁵ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?v=na_zpravy/mise_main.htm

⁶⁶ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?v=na_zpravy/mise_main.htm

⁶⁷ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 92 – 94.

⁶⁸ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 95.

o naprosto unikátní spojení států, které se sdružily za účelem dosažení míru v regionu, bez jakýchkoliv svých vedlejších zájmů a snahy o osobní profit.

V návaznosti na rezoluci č. 1088, z roku 1996 byly jednotky IFOR nahrazeny vojáky SFOR, kteří měli za úkol stabilizovat již nastolený mír, a přispívat tak k budování trvalé bezpečnosti v Bosně a Hercegovině. V letech 1998 až 2004 navázala na misi SFOR, mise SFORII, kterou po jejím ukončení nahradila přítomnost jednotek EUFOR, spadajících pod správu Evropské unie.

Z pohledu mezinárodního práva, byla účast jednotek NATO na vojenské operaci na podporu míru v Bosně a Hercegovině plně v souladu s rezolucemi RB OSN, které dávaly Alianci jasný mandát k jejímu počínání. Výsledkem úsilí aliance, tak byla stabilizace předmětného státu. Ačkoliv etnická rozdělenost obyvatel Bosny a Hercegoviny může v budoucnu vést k občanské válce, lze všech pět misí Aliance v této oblasti označit za úspěšné.

4.4.3. Kosovský konflikt

Příčiny konfliktu v Kosovu sahají hluboko do historie, přičemž toto území obývají ve velké většině Albánci, dlouhodobě usilující o nezávislost, případně o co největší autonomii. V 90. letech se prohloubil spor mezi kosovskými separatisty a oficiálními představiteli Svazové republiky Jugoslávie (dále též „SRJ“) o postavení Kosova, které bylo nedílnou součástí SRJ. Eskalaci napětí zvýšil vznik Kosovské osvobozené armády (UÇK), která se od dominantní Demokratické ligy Kosova, vedené Ibrahimem Rugovem, lišila svojí militantností. Činnost UÇK vykazovala znaky teroristické skupiny, která se pokoušela prostřednictvím různých sabotáží útočit na Srby, kteří toto počínání zpravidla tvrdě opláceli. Situace v Kosovu okolo roku 1998 byla charakteristická teroristickými útoky radikálních separatistů UÇK, a rozsáhlou státní ofenzívou, která měla za cíl oslabit kosovské separatistické vlivy, a zatlačit část místních obyvatel na jih země, případně za její hranice. Rada bezpečnosti OSN na popsanou situaci reagovala rezolucí č. 1199, kterou odsoudila situaci v Kosovu a počínání obou zúčastněných stran, nicméně k radikálnějšímu kroku se neuchýlila. Veřejné mínění ostatních států se k napjaté situaci v Kosovu

stavělo poměrně vlažně, jelikož se společnost nepříliš dobře orientovala v četných konfliktech, které provázely rozpad Jugoslávie i vývoj nástupnických států.⁶⁹

Zásluhou západních médií, která jednostranně posuzovala komplikovanou situaci v Kosovu ve prospěch UČK, se veřejné mínění v ostatních státech odklánělo od zájmů SRJ, jejíž postup byl vykreslen jako téměř likvidační a brutální.

Pod tíhou popsanych událostí, se NATO rozhodlo vydat aktivační rozkaz k vzdušným útokům v neprospěch Svazové republiky Jugoslávie. Vzájemné vztahy NATO a Ruska, které byly posíleny účinnou spoluprací při řešení situace v Bosně a Hercegovině, tímto krokem utrpěly významnou újmu. Domnívám se, že s ohledem na ustanovení čl. 2, odst. 4 Charty OSN, který stanoví, že: „*Všichni členové se vystríhají ve svých mezinárodních stycích hrozby násilím neb použití násilí at' proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti kteréhokoli státu, at' jakýmkoli jiným způsobem neslučitelným s cíli Spojených národů.*“⁷⁰ se již toto počínání Severoatlantické aliance stalo problematickým. Rovněž se domnívám, že již v tomto jednání lze spatřit znaky nerespektování pozice Rady bezpečnosti OSN. Motivací evropských členů NATO k podpoření negativního postoje USA vůči SRJ byla zejména obava z nárůstu vlny kosovských uprchlíků, kteří byli doplněni o občany Albánců, kteří k usnadnění svého přesunu do západnější části Evropy využili přesunu do Kosova, po kterém se rychle vžili do role kosovských Albánců, a následně předstírali status uprchlíků, přičemž zmíněný nárůst uprchlíků představoval pro zúčastněné evropské státy bezpečnostní hrozbu.

Rada bezpečnosti OSN se ve svých rezolucích č. 1160 a 1199 z roku 1998, nepřidala k žádné ze stran konfliktu, a naopak odsoudila počínání obou skupin. Následující rezoluce RB OSN č. 1203 dovolila OBSE monitorovat mír v Kosovu. NATO se na základě této rezoluce rozhodlo k monitoringu vzdušného prostoru Kosova. Zmíněné rezoluce rovněž došly k názoru, že jsou během předmětného konfliktu porušována lidská práva, což může ve svém důsledku vést k ohrožení míru a bezpečnosti. Představitelé Jugoslávie nepřestávali ve svém postupu vůči UČK,

⁶⁹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 120.

⁷⁰ Charta OSN z roku 1945, čl. 2, odst. 4

nýbrž se cítili podpořeny výroky amerických diplomatů, kteří tuto separatistickou skupinu označili jakožto teroristickou organizaci.⁷¹

V návaznosti na zkrachovalá mírová jednání a následnou srbskou ofenzívu, se Severoatlantická aliance rozhodla k zahájení operace Allied Force, která byla zahájena dne 24. března 1999, formou leteckých úderů vůči Svazové republice Jugoslávii.⁷²

Nutno poznamenat, že NATO se nerozhodlo svůj postup nejprve předložit Radě bezpečnosti OSN, patrně z obav před zablokováním případné rezoluce Ruskem a Čínou, přičemž tyto státy považovaly situaci v Kosově za ukázkou občanské války, která je plně v kompetenci zúčastněných subjektů, a ostatním státům do situace nepřísluší zasahovat. Aliance toto své rozhodnutí odůvodnila odmítnutím SRJ podepsat jednostranně výhodnou mírovou smlouvu, která by zasahovala do státní suverenity SRJ. Tento argument, ačkoliv by mohl být politicky přijatelný, je z právního pohledu irelevantní a nezakládá právo NATO zaútočit.⁷³

Domnívám se, že zahájením předmětných leteckých úderů NATO, Aliance vystoupila ze systému kolektivní sebeobrany, systému kolektivní bezpečnosti OSN a mezinárodního práva, čímž se dopustila protiprávního jednání.

Předmětné rezoluce, kterými NATO vedené Spojenými státy ospravedlňovalo svůj útok, hovořily o zvážení dalšího postupu, v případě nesplnění uvedených podmínek, nicméně výslovně nedávaly žádný mandát k použití síly. Jsem toho názoru, že má-li RB OSN vydat rezoluci, která bude opravňovat k použití síly, mělo by to být z obsahu takovéto rezoluce jasně patrné, neboť pouhé nastínění dalších možných kroků bez jejich konkretizace nedává dostatečnou legitimaci pro použití síly.

Postup NATO, ačkoliv byl odůvodňován nutností humanitární intervence, postavil proti sobě problematiku lidských práv a výsad státní suverenity. Rozhodujícím kritériem pro posouzení jednání Aliance by ovšem měl být soulad s Chartou OSN. Domnívám se, že postup NATO bez předchozí autorizace RB OSN,

⁷¹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 122 – 123.

⁷² Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm

⁷³ Catherine Guicherd, *Survival*, no. 2, Summer 1999, (online),

Přístup z internetu: URL: http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2000_1/humanita.htm

je v rozporu s hned několika ustanoveními Charty OSN, resp. s čl. 2, odst.3, který ukládá státům povinnost řešit své spory pokojnými prostředky, dále s čl. 2, odst. 4, který zakazuje hrozbu či použití síly v rozporu s cíli OSN. V neposlední řadě jednání NATO neodpovídalo výjimkám, které Charta OSN připouští.⁷⁴ Jelikož právo je častokrát ohýbáno, a ustanovení Charty OSN se dají rozdílně interpretovat, můžeme např. dojít k závěru, že použití síly je sice neslučitelné s cíli Organizace spojených národů, nicméně v případě humanitární intervence nedochází k rozporu s těmito cíli, a tudíž se dle mezinárodního práva nejedná o protiprávní jednání. Domnívám se ovšem, že tato argumentace je vysoce účelová a nebezpečná, jelikož připustíme-li za správné tvrzení, že lidská práva jsou nadřazena mechanismům a pravidlům OSN, nastane situace, kdy zcela zásadně znehodnotíme roli OSN a umožníme ozbrojený zásah prakticky kdekoliv na světě, bez povinnosti předem dokázat jeho legitimitu. Domnívám se, že lidská práva jsou skutečně zásadní hodnotou jakékoliv společnosti, a mezinárodní právo je nemůže nechránit, jelikož by tím popřelo svůj význam, nicméně význam RB OSN vidím v tom, že se jedná o instituci, která shromažďuje státy s různými zájmy, které mají-li dojít ke konsenzu, musí být předkládaný postup obhajitelný. Nadřadíme-li lidská práva povinnosti předem obhájit plánovaný postup, nastane anarchie, umožňující jakémukoliv státu napadnout jiný suverénní stát pod záminkou ochrany lidských práv obyvatel napadeného státu, přičemž k obhajobě postupu dojde až ex post, navíc bude složité rozlišit, zdali k porušení lidských práv skutečně došlo, a pokud ano, tak zdali ono porušení bylo natolik závažné, že si zasloužilo intervenci. Tímto tvrzením nijak nezpochybňuji výjimky z povinnosti předchozí autorizace zásahu Radou bezpečnosti OSN, pouze upozorňuji na možné zneužití institutu humanitární intervence, který Charta OSN nepředpokládá.

Rada bezpečnosti OSN se pokusila zpětně legitimovat předmětné jednání Aliance vydáním rezoluce č. 1244. Podepsání smlouvy ze dne 9. června 1999 přijala Jugoslávie podmínky Aliance, zastavila své vojenské akce, stáhla se z Kosova a umožnila pobyt cizích vojsk na svém území.⁷⁵

Ukončením leteckých útoků Aliance skončila první fáze účasti NATO na kosovské krizi. V druhé fázi bylo nezbytné udržet mírový stav, a vyřešit katastrofální

⁷⁴ Charta OSN z roku 1945

⁷⁵ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 134 – 135.

humanitární podmínky v regionu. Z tohoto důvodu byla na základě rezoluce RB OSN č. 1244 zahájena mise KFOR, která měla za cíl právě stabilizaci Kosova. Dalším úkolem této mise je demilitarizace složek UÇK. KFOR jsou silami, které sdružují nejen státy NATO, ale i jiné.⁷⁶

Nutno podotknout, že Kosovo stále není stabilním regionem, rovněž je poněkud problematický jeho status, což může v budoucnu vést k dalším ozbrojeným konfliktům.

V návaznosti na účast Aliance v Kosovu se uskutečnila v roce 1999 mise AFOR v Albánii, která byla první humanitární operací NATO, s cílem zabezpečit základní potřeby kosovských uprchlíků, kteří hledali útočiště v Albánii.

4.4.4. Krize v Makedonii

Bouřlivá 90. léta na Balkánském poloostrově se projevila i v Makedonii, kde podobně jako v Srbsku došlo ke konfliktu mezi majoritními Makedonci a minoritními Albánci. Napětí v zemi zvýšil konflikt v Kosovu, po kterém se do Makedonie nahnulo velké množství albánských uprchlíků, přičemž někteří z nich byli dříve činní v UÇK. Ambice Albánské menšiny k opakování kosovského scénáře narážely hned z několika důvodů. Makedonie té doby, byla poměrně pokrokovým státem, který usiloval o přiblížení se členským státům NATO, rovněž situace místní albánské menšiny byla výrazně lepší, v porovnání s kosovskou paralelou. Makedonští představitelé stáli před zásadním rozhodnutím, zdali vyřešit situaci silou a zahájit vojenskou ofenzívu, nebo se pokusit zapojit mezinárodní organizace, a vyhnout se tak izolaci. V červnu roku 2001 makedonský prezident zaslal Severoatlantické alianci dopis, prostřednictvím kterého ji požádal o spolupráci při řešení krize. Přítomnosti sil NATO v Makedonii nepředcházela žádná relevantní rezoluce RB OSN, Aliance zahájila mírovou operaci v návaznosti na zmíněný dopis prezidenta Makedonie. Rada

⁷⁶ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm

bezpečnosti OSN následně prostřednictvím rezoluce č. 1371 uvítala aktivitu Aliance, a její přítomnost v zemi shledala prospěšnou.⁷⁷

NATO v Makedonii podniklo tři operace. První z nich nesla název Essential Harvest, a jejím hlavním úkolem byl výběr zbraní od albánských bojovníků, a následná přeprava této munice. Druhá operace Amber Fox si kladla za cíl ochranu mezinárodních pozorovatelů, posilování důvěry mezi zneprátenými stranami a dohled nad dodržováním mírové dohody. Finální operace NATO v Makedonii s názvem Allied Harmony byla uskutečněna za účelem zabránění destabilizace po odchodu sil Aliance. Během této operace makedonská vláda získala čas na to postupně převzít moc v zemi.⁷⁸

4.4.5. Stabilizace Afghánistánu

V souvislosti s operací Enduring Freedom, kterou vůči Talibanu vedla skupina spojenců v čele s USA, a která byla přímou odpovědí na teroristické útoky z 11. září 2001, bylo nezbytné zabezpečit bezpečnost v Afghánistánu, po svržení Talibanu. Rada bezpečnosti OSN rozhodla prostřednictvím rezoluce č. 1386 z roku 2001 o vytvoření operace ISAF, která měla za úkol asistovat nové afghánské vládě v čele s Amidem Karzáím při zajišťování bezpečnosti v zemi. Vůdčí roli OSN převzalo v roce 2003 NATO, v čele s Německem, přičemž se jednalo o první operaci krizového managementu mimo území Evropy. Úkolem Severoatlantické aliance bylo rovněž vyhledat osoby podezřelé z podílu na teroristických útocích na území Spojených států, boj proti zbytku organizace Talibanu či Al-Kajdy a výcvik afghánských vojenských sil, čemuž dopomáhají tzv. provinční rekonstrukční týmy.⁷⁹

Dalším úkolem NATO v rámci své aktivity v Afghánistánu je boj proti místním opiovým polím, která z této země dělají předního producenta drog. Vedlejším produktem této snahy je zvýšení nezaměstnanosti v regionu, jelikož produkce opia

⁷⁷ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 102 – 108.

⁷⁸ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm

⁷⁹ Kříž, Zdeněk. *Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí*. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 112 – 114.

mnohdy znamená jediný způsob obživy místních obyvatel. Z tohoto důvodu si zmíněné protidrogové tažení žádá nabídnutí alternativy afghánským zemědělcům v podobě pěstování jiných plodin. I přes veškeré snahy Aliance o podporu místní vlády a afghánské samosprávy, se nepodařilo získat důvěru místních obyvatel, pro které i nadále Taliban, či kmenové svazky představují preferovanějšího partnera. Z tohoto důvodu Spojené státy porušují svoji letitou zásadou „s teroristy se nevyjednávám“, a zahajují dialog s Talibanem, a ostatními místními autoritami ohledně předání moci. Tato snaha je dle mého názoru motivována i vědomím, že do značné míry loutková vláda prezidenta Karzáiho je bez zahraniční finanční pomoci dlouhodobě neudržitelná. Spojené státy se proto snaží předejít spontánnímu vývoji událostí v Afghánistánu, po plánovaném odchodu sil NATO ze země, a pokoušejí se najít konsenzus s výše zmíněnými místními organizacemi. Severoatlantická aliance svým angažmá při obnově Afghánistánu získala cenné zkušenosti s guerillovou formou boje, která představuje při existenci novodobého fenoménu v podobě globálního terorismu hrozbu, která se v budoucnu bude pravděpodobně opakovat.

4.4.6. Obnova Iráku

Alianční angažmá na území Iráku v mnohém připomíná účast NATO v Afghánistánu, jelikož i v této zemi se Severoatlantická aliance pokouší pomoci při budování nových ozbrojených sil Iráku. Po invazi spojeneckých států včele se Spojenými státy, a následném pádu režimu Saddáma Husajna převzalo NATO rekonstrukční úlohu, přičemž v rámci výcviku iráckých sil platí pravidlo, že NATO pouze udílí rady, nicméně rozhodující pravomoc mají irácké síly. Jednotky NATO se, podobně jako při svém působení v Afghánistánu, staly terčem mnoha teroristických útoků a guerillové formy boje.⁸⁰

Na území Iráku Severoatlantická aliance uskutečnila dvě operace, a sice operaci NTIM a NTIM-I, s cílem obnovit iráckou samosprávu a schopnost zabezpečit bezpečnost v zemi vlastní silou. Účast Aliance na obnově země vychází z rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1546 a žádosti prozatímní Irácké vlády o poskytnutí

⁸⁰ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm

pomoci při zajištění bezpečnosti v zemi, a plně koresponduje s nároky mezinárodního práva.

4.4.7. Válka v Libyi

O tom, že téma této diplomové práce je vysoce aktuální, svědčí občanská válka v Libyi z roku 2011. Předmětný konflikt se uskutečnil v rámci tzv. „arabského jara“, které s sebou neslo vlnu revolucí a nepokojů v řadě arabských zemí. Zásadní roli v interpretaci konfliktu sehrála, podobně jako v případě Kosova, západní média, která tuto vlnu revolucí prezentovala, jakožto boj utiskovaných obyvatel, prahnoucích po lidských právech a svobodách. Nutno ovšem poznamenat, že ne vždy tato interpretace odpovídala skutečnosti. V případě revolucí v Tunisku, které odstartovaly vlnu nepokojů v celém regionu, se tato interpretace dá použít, jelikož Tunisko vykazovalo znaky vysoké nezaměstnanosti mladých lidí, kteří se při mizivých nadějích na své uplatnění logicky bouřili. Obdobně tomu bylo i v případě Egypta, který ačkoliv disponuje velkými příjmy z turistického ruchu a Suezského průplavu nedokázal zvýšit nízkou životní úroveň svých obyvatel. Nutno rovněž poznamenat, že svět nezasahoval ani do událostí v Tunisku, ani v Egyptě. Stran nepokojů v Libyi, si dovoluji uvést, že země pod taktovkou vysoce kontroverzního diktátora Muammara Kaddáfího nevykazovala takovou bezohlednost k vlastním obyvatelům jako v případě Tuniska či Egypta, nýbrž mezi ně naopak dokázala přerozdělovat ropné zisky, a zvedat tak životní úroveň v zemi.

Dne 13. ledna 2011 začala v Libyi vlna demonstrací a protestů, která se ovšem zvrhla v páchání násilností. Vítězství demonstrantů ve městě Benghází, které je významnou vojenskou baštou, demonstrantům přineslo potřebnou municí k proměnění protestů na skutečnou revoluci.⁸¹ Povstalci následně zformovali Dočasnou národní přechodnou radu, která vystupovala jako vrcholný orgán země, přičemž její legitimitu uznala nejprve Francie, Kuvajt, a poté řada dalších států. Podporu povstalcům vyjádřila Evropa, Spojené státy, i řada vlivných arabských států.

⁸¹ Rozhořčený Kaddáfí odmítl odstoupit, raději zemře jako mučedník. Zpravodajský server ČTK [online]. 2011-02-22 [cit. 2011-02-22].

Přístup z internetu: URL: <http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozhorceny-kaddafi-odmitl-odstoupit-radeji-zemre-jako-mucednik/599991>

V návaznosti na výše popsany stav, vydala Rada bezpečnosti OSN rezoluci č. 1973/2011, prostřednictvím které vytvořila bezletovou zónu nad Libyí a uložila ochranu civilistů.⁸² Plukovník Kaddáfí, coby známý pragmatik, okamžitě vyhlásil příměří, čímž chtěl zamezit případné akci spojenců, nicméně tento akt nebyl Aliancí, která se realizace zmíněné rezoluce ujala, reflektován. Rovněž NATO nebralo v potaz varování ruského ministra zahraničí Sergeje Lavrova, který upozorňoval na skutečnost, že povstalci nejsou hnáni touhou po lidských právech, nýbrž islámským extremismem, který je podporován přítomností Al-Kajdy.

Domnívám se, že zásah NATO v Libyi, ačkoliv byl v souladu s řádně vydanou rezolucí RB OSN, vykazuje problematické znaky, jelikož předmětný konflikt byl občanskou válkou, přičemž problematický je rovněž výklad oprávnění, plynoucího z rezoluce, k ochraně civilistů. Zmínil-li jsem, že povstalci zformovali vlastní vládu a následně vyhlásili svůj stát, který byl uznán řadou významných států, je problematické určit, kdo jsou ti civilisti, které je potřeba chránit. Aliance tento stav interpretovala poněkud jednostranně, a rozhodla se chránit povstalecké bojovníky, na úkor jednotek Muammara Kaddáfího. Samozřejmě, že mělo-li NATO chránit civilisty, muselo bojovat s těmi, kdo je napadali, nicméně problematické je, zdali takto mohli postupovat i proti jednotkám, které aktivně neútočily, a výrazně tak napomáhat jedné ze stran občanské války, což naprosto fatálně ovlivnilo výsledek tohoto konfliktu. Francie dokonce otevřeně přiznala, že povstalcům poskytla výrazné množství vojenského arzenálu. Další ze členů koalice, Katar, dokonce prohlásil, že bojoval na straně povstalců.

Z dnešního pohledu, kdy za hlavního vítěze libyjského konfliktu lze označit islámský extremismus, vypadají tehdejší projevy americké ministryně zahraničí Hillary Clintonové, která očekávala vítězství demokracie a lidských práv jako chybná prognóza. Rovněž se sluší zmínit, že hlavní vůdce povstání Abdal Fatah Júnis byl během revoluce zavražděn vlastními jednotkami. Z pohledu mezinárodního práva, lze odsoudit i postup libyjských povstalců ve věci dopadení Muammara Kaddáfího, který byl tvrdě zlynčován a následně popraven bez jakéhokoliv soudu.

Operace Unified Protector, kterou NATO v Libyi uskutečnilo lze hodnotit jako úspěšnou, nicméně z pohledu mezinárodního práva jako velice problematickou.

⁸² Security Council authorizes 'all necessary measures' to protect civilians in Libya. UN News Centre [online]. 2011-03-17 [cit. 2011-03-18].

Přístup z internetu: URL: <http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=37808&Cr=libya&Cr1=>

Domnívám se, že po nelegální válce Aliance v Kosovu, NATO předvedlo v případě Libye druhou zásadní chybu, kdy účelově interpretovalo rezoluci RB OSN v rozporu s mezinárodním právem.

5. Boj s mezinárodním terorismem a mezinárodní právo

5.1. Prameny práva

Terorismus není vynálezem moderní doby, nýbrž se jedná o fenomén, který se v různé formě vyskytuje v průběhu historie, a jen obtížně by se dal najít nějaký moment, který by se dal spolehlivě označit jakožto počátek terorismu. Jelikož je terorismus bezpochyby velmi radikální formou boje, není divu, že se k jeho použití vždy uchýlovaly velmi radikální skupiny. Přestože neexistuje žádná oficiální definice mezinárodního terorismu, můžeme tento fenomén vymezit pomocí hlavního cíle, kterým je upozornit na vlastní názory či požadavky prostřednictvím aktů agrese, které směřují proti civilním i vládním cílům. Vedlejším cílem je vyvolání strachu, před dalším počínáním teroristické skupiny. Mezinárodní terorismus je rovněž protiprávním jednáním, které je způsobilé přivodit újmu na životech a majetku, přičemž má-li být toto jednání mezinárodním terorismem, musí obsahovat nadnárodní prvek.

Ačkoliv Úmluva o předcházení a potlačování terorismu z roku 1937 nebyla ratifikována potřebným počtem států, lze tento dokument chápat jakožto jeden z prvních pramenů, který se pokoušel definovat mezinárodní terorismus a problémy s ním spojené. Snaha o právní úpravu problematiky mezinárodního terorismu poté pokračovala na půdě OSN, resp. ve Zvláštním výboru Valného shromáždění OSN. Organizace spojených národů se poté pokusila vymezit terorismus prostřednictvím rezoluce č. 3166 z roku 1973, která rozlišovala mezi mezinárodním terorismem a právem národů na sebeurčení. V roce 1985 Valné shromáždění OSN navázalo na výše uvedený dokument rezolucí č. 40/61, ve které odsoudilo terorismus, bez ohledu na skutečnost, zdali jsou požadavky dané teroristické skupiny ospravedlnitelné či nikoliv.⁸³

Právní úpravu problematiky mezinárodního terorismu můžeme rozdělit do pěti hlavních tematických skupin, které určují základní rámec pro spolupráci a boj proti mezinárodnímu terorismu.

První skupinou jsou smlouvy zajišťující bezpečnost civilního letectví a námořní plavby. Do této skupiny spadá Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě civilních letadel z roku 1963, která se příliš nezabývá postihem

⁸³ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 8 – 10.

samotných teroristů, ale spíše hladkým leteckým a námořním provozem. Dalším významným dokumentem v této oblasti je Úmluva o potlačení protiprávního zmocnění letadel z roku 1970, která se zabývá postihem leteckého „pirátství“ a následným vydáváním pachatelů. Tento dokument byl o rok později rozvinut Úmluvou o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilního letectví, která jako trestný označovala už i samotný pokus o předmětné jednání. Obě úmluvy rovněž zavázaly smluví státy k tvrdšímu postihu mezinárodních teroristických činů. Dalším významným dokumentem je Úmluva o potlačení protiprávních činů proti bezpečnosti námořní plavby z roku 1988, která upravuje protiprávní převzetí kontroly nad plavidly, přičemž řeší problematiku jurisdikce kombinací principů teritoriality, registrace vlajky a personality.⁸⁴

Druhou skupinou významných mezinárodních smluv jsou smlouvy upravující ochranu specificky chráněné kategorie osob. V rámci této kategorie zaujímá dominantní postavení Úmluva o zabránění a trestání trestných činů proti osobám požívajícím mezinárodní ochrany včetně diplomatických zástupců z roku 1973. Předmětný dokument vymezuje okruh významných zástupců státu, kteří požívají speciální ochrany při výjezdu mimo jejich domovský stát. Úmluva rovněž řeší otázku jurisdikce a případné extradice pachatele.⁸⁵ Koncept zmíněné úmluvy byl v roce 1994 rozvinut Úmluvou o bezpečnosti pracovníků OSN a přidruženého personálu, která slouží jako právní podklad pro ochranu příslušníků mírových sil OSN.⁸⁶

Třetí tematickou skupinou významných mezinárodních smluv, upravujících mezinárodní terorismus, jsou smlouvy zabývající se braním rukojmí. Braní rukojmí je typickým projevem terorismu, jelikož toto jednání posiluje pozici teroristů a častokrát vede k přijetí jejich požadavků. Ačkoliv předmětné jednání souvisí s výše uvedenými úmluvami, ne vždy bylo možné podřadit toto teroristické jednání pod některou z výše uvedených smluv, což si vyžádalo sepsání speciální mezinárodní smlouvy, kterou je Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí z roku 1979. Zmíněný dokument definuje

⁸⁴ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 15 – 18.

⁸⁵ Lukášek, Libor. Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva – dokumenty. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000, s. 166 - 169.

⁸⁶ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 18 – 19.

braní rukojmí a ukládá smluvním stranám povinnosti v oblasti prevence i případného postihu.⁸⁷

Čtvrtou skupinou významných mezinárodních smluv je skupina sdružující smlouvy o kontrole a eliminaci prostředků zneužívaných při teroristických činech, přičemž hlavním pramenem práva v této oblasti je Úmluv o fyzické ochraně jaderných materiálů z roku 1979, která stanovuje smluvním stranám povinnost vykonávat preventivní opatření proti nebezpečí získání předmětného materiálu nežádoucími skupinami. Druhým stěžejním dokumentem je Úmluva o označování plastických trhavin pro účely jejich identifikace z roku 1991.

Poslední pátou skupinou protiteroristických smluv jsou obecně koncipované smlouvy proti terorismu, jako např. Mezinárodní úmluva o potlačování teroristických bombových útoků z roku 1997, která zakazuje státům poskytnout útočiště teroristům, nebo Mezinárodní úmluva o potlačování financování terorismu z roku 1999, která se snaží odstříhnout teroristické skupiny od hmotné podpory zvenčí. Oba zmíněné dokumenty přijalo Valné shromáždění OSN.⁸⁸

5.2. NATO a mezinárodní terorismus

Severoatlantická aliance se aktivně podílí na boji s mezinárodním terorismem, přičemž toto odhodlání demonstruje např. na operaci Active Endeavour, která probíhá v teritoriu Středozemního moře již od roku 2001. Cílem operace je monitorování námořních operací a lodí plujících v Středozemním moři. NATO v rámci této operace poskytuje eskort nevojenským lodím, a zajišťuje jejich bezpečnost při proplouvání Gibraltarským průlivem. Další významnou operací Aliance, v rámci boje s mezinárodním terorismem je operace Allied Protector, která probíhá od roku 2009 v okolí Adenského zálivu, v návaznosti na rezoluci RB OSN. Aktivita místních

⁸⁷ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 20 – 21.

⁸⁸ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 23 – 27.

teroristů, resp. pirátů, podkopává humanitární úsilí a bezpečnost v regionu, přičemž přítomnost NATO se snaží tomuto jevu zamezit.⁸⁹

Hrozba mezinárodního terorismu je aktuálně spojena především s islamistickými teroristickými organizacemi včele s Al-Kajdou, která naplnila znaky mezinárodního teroristického útoku např. neúspěšným útokem na Světové obchodní centrum v roce 1993, útoky na americké ambasády v Africe v roce 1998, útokem na amerického torpédoorbce v Jemenu v roce 2000 nebo úspěšným útokem na Světové obchodní centrum v roce 2001. Útok na Spojené státy, resp. na člena Aliance, ze dne 11. září 2001 znamenal dosud největší úspěch předmětné organizace a mezinárodního terorismu. Den po zmíněném útoku na USA přijala Severoatlantická organizace rozhodnutí o aktivaci pátého článku Washingtonské smlouvy, přičemž následnou operaci Enduring Freedom na území Afghánistánu podpořila jen část členských států NATO. Výše popsané události zapříčinily, že Aliance začala hrozbu mezinárodního terorismu chápat jako jednu z nejaktuálnějších a vyzdvihla boj proti mezinárodnímu terorismu mezi jednu ze svých priorit. Tento trend se přenesl do Vojenské koncepce NATO pro obranu proti terorismu, která byla přijata na pražském summitu Aliance.⁹⁰

Mezinárodní terorismus znamená pro Severoatlantickou alianci novou výzvu, neboť boj s ním vyžaduje novou strategii. Domnívám se, že terorismus se velmi blíží pojetí guerillové formy vedení boje, přičemž k poražení takovýchto bojovníků není rozhodující počet nadzvukových letounů Aliance, nebo významná početní převaha. Pro boj s terorismem je z pohledu Aliance naprosto zásadní spolupráce se zpravodajskými složkami a důraz na protiteroristická opatření. Účinným opatřením v rámci boje s mezinárodním terorismem je zajisté i nasazení bezpilotních letounů. Klíčovým faktorem v boji s předmětnou problematikou je ovšem dle mého názoru úzká spolupráce mezi státy při potírání tohoto fenoménu.

⁸⁹ Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.

Přístup z internetu: URL: http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm

⁹⁰ Kříž, Zdeněk. Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2006, s. 85 – 87.

5.3. Odpovědnost státu za teroristické aktivity

V boji s mezinárodním terorismem, obzvláště pak s tzv. státním terorismem, lze bojovat i využitím obecného mezinárodního práva. Terorismus není jen výsadou individuálních extremistů, nýbrž je mnohdy podporován státem či organizací, která přímo ovládá buď celý stát, nebo významnou část jeho území.

Má-li být nějaký stát odpovědný za akt mezinárodního terorismu, musí porušit některý ze svých mezinárodních závazků nebo mu musí být tento akt oprávněně přičten, přičemž stát se takového jednání může dopustit jak komisivním, tak i omisivním jednáním. Prokázat státu přímou odpovědnost je ovšem velice složité, zejména přihlédneme-li ke skutečnosti, že moderní teroristické sítě mají mezinárodní charakter, a nepůsobí na území jen jednoho státu. V návaznosti na výše zmíněné lze zmínit aktivitu Spojených států vůči Afghánistánu v souvislosti s teroristickými útoky z roku 2001, kdy Spojené státy argumentovaly právem na sebeobranu dle Charty OSN. USA byly toho názoru, že hnutí Taliban představuje vládnoucí sílu na území Afghánistánu, která poskytuje podporu a ochranu organizaci Al-Kajda, která byla zodpovědná za předmětné teroristické útoky. V této souvislosti se rovněž sluší zmínit rezoluce Rady bezpečnosti OSN č. 1267 z roku 1999 a rezoluce č. 1333 z roku 2000, prostřednictvím kterých RB OSN vyzvala Taliban k ukončení podpory Al-Kajdy. Bezprostředně po předmětných teroristických útocích RB OSN vydala další rezoluce, ve kterých odsoudila útoky z 11. září 2001, které dle jejího názoru představovaly ohrožení mezinárodního míru a bezpečnosti. Rovněž RB OSN vyzvala k dopadení osob zodpovědných za zmíněné útoky. Ve vztahu k mezinárodnímu terorismu lze za nejvýznamnější rezoluci Rady bezpečnosti OSN označit rezoluci č. 1373 z roku 2001, která ukládá státům povinnost potlačovat teroristické aktivity a zamezovat financování těchto skupin. Spojené státy v této věci argumentovaly tvrzením, že mají-li bojovat proti teroristickým skupinám, je nezbytné, aby tento boj neznamenal jen pasivní obranu před dalšími útoky, nýbrž představoval boj vedený proti výcvikovým táborům a základnám těchto teroristických organizací.⁹¹

V souvislosti s otázkou odpovědnosti státu za akt mezinárodního terorismu nelze opomenout případ Lockerbie, resp. teroristický útok spáchaný agenty libyjských

⁹¹ Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 57 – 62.

zpravodajských služeb na civilní letadlo. V reakci na tento teroristický akt Rada bezpečnosti OSN přijala několik rezolucí, které vyzívaly Libyi k vydání osob zodpovědných za tento útok, přičemž tato výzva byla doprovázena řadou sankcí. Ačkoliv se Libye dožadovala vlastní jurisdikce nad předmětnými teroristy, plně v souladu s platnou protiteroristickou úmluvou, nešlo přehlédnout skutečnost, že existovaly důvodné pochybnosti o spravedlivém procesu vedeném Libyí ve věci těchto teroristů, resp. příslušníků místních zpravodajských služeb, kteří svým zařazením neodpovídají statusu tzv. individuálních teroristů, což plně ospravedlňuje předmětné rezoluce Rady bezpečnosti OSN.⁹²

⁹² Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003, s. 64 – 67.

6. Závěr

Severoatlantická aliance je organizací, která od svého vzniku prošla významným vývojem, přičemž tento proces ještě zdaleka nelze považovat za ukončený. NATO je nuceno reagovat na postupnou proměnu světa, bezpečnostního klimatu i nových hrozeb. K tomu, aby si Aliance i v budoucnu udržela pozici významné a akceschopné organizace, je nezbytné, aby se NATO dokázalo správně vyrovnat s vlastní minulostí i budoucností.

Stran minulosti je naprosto zásadní, aby vždy zůstávaly na paměti události, které motivovaly vznik Aliance, především pak hrozba dalšího ozbrojeného konfliktu s celosvětovým charakterem. Hlasy volající po rozpuštění této organizace, z důvodu její nepotřebnosti, mohou při svém úspěchu vést v konečném důsledku ke ztrátě významného tmelícího prvku mezi státy severoatlantického prostoru, destabilizaci Evropy a rozpoutání zásadního válečného konfliktu. Rovněž se domnívám, že je morální povinností silných států nerezignovat na situaci v méně významných státech, nýbrž vždy přispívat k mezinárodní bezpečnosti. Nelze ovšem této úlohy zneužívat. Silní totiž častokrát mívají pocit, že z titulu své síly mohou konat i nad rámec obecně platných pravidel. Domnívám se, že právě z tohoto důvodu existuje právo. Právo se totiž neptá na to, kdo je silnější, potřebnější či mocnější, nýbrž se snaží najít spravedlnost, která není jen výsadou silných, ale těch, kteří jednají v souladu s právem. Z výše uvedeného tedy vyplývá, že NATO, které je bezesporu silnou organizací, nesmí zneužívat vlastní síly, ale má-li někde jinde prosazovat právo, musí především samo jednat v souladu s mezinárodním právem. Stran minulosti Aliance je rovněž nezbytné nehonosit se jen vlastními úspěchy NATO, ale naopak přiznat dřívější chyby a správně se s nimi vyrovnat. Žádná organizace na světě se v průběhu své existence nevyvarovala kontroverzím. Ve své práci jsem se snažil zmínit i kontroverzní momenty, které nepatří do výkladní skříně Aliance, ba naopak jsou odbornou literaturou považovány za odchýlení Severoatlantické aliance nejen od své vlastní podstaty, ale i od mezinárodního práva. Pochopíme-li důvody vzniku aliance, její nezpochybnitelné úspěchy, ale i chyby, získáme ideální podklad, o který se bude moci NATO v budoucnu opřít a udržet si tak pozici nejen silné organizace, ale i organizace, která jedná v souladu s mezinárodním právem, a svojí existencí tak přispívá k větší mezinárodní bezpečnosti.

Stran budoucnosti Aliance je nezbytné neustrnout na ustálených stereotypch. NATO již jednou ve své historii dokázalo využít potenciálu dřívějšího nepřítele, a získalo tak v případě Německa silného spojence. Domnívám se, že se někteří představitelé Aliance chybně domnívají, že Studená válka stále pokračuje, a vymezují se vůči dřívějšímu protivníkovi, na místo toho, aby s ním navázali opravdové spojení, které má natolik velký potenciál, že by zajisté přispělo ke zvýšení mezinárodní bezpečnosti.

Rovněž je evidentní, že se NATO musí lépe přizpůsobit novým hrozbám, zejména pak problematice mezinárodního terorismu. Odhodlání fanatických teroristů nijak nelimituje vědomí, že je NATO nejsilnější vojenskou organizací na světě. Aliance proto musí nejprve stabilizovat své financování, a poté namísto do těžkých zbraní investovat do boje proti mezinárodnímu terorismu a posílení mezinárodní bezpečnosti. Okrem toho je důležité zmínit, že dnešní svět je skutečně globální. Ve chvíli, kdy se během několika hodin můžete přepravit z jednoho koutu světa na druhý, nebo během okamžiku seznámit prostřednictvím internetu, nebo jiných komunikačních technologií, masy lidí se svými názory, by bylo naivní zastávat názor, že události, které se odehrávají na druhém konci světa, se Vás nedotýkají.

Severoatlantická aliance musí stejnou pozornost, jako věnuje okolnímu dění, věnovat i sama sobě. Domnívám se, že hodnoty obsažené v preambuli Washingtonské smlouvy z roku 1949 jsou hodnotami, které nejsou přežité ani vyčpělé, nýbrž se jedná o hodnoty, které jsou stále aktuální, a kvůli kterým stojí za to být členem této aliance. NATO je organizací kolektivní sebeobrany v rámci systému kolektivní bezpečnosti OSN, a proto by nemělo nikdy zapomínat na skutečnost, že kolektivní sebeobrana je hlavním cílem Aliance. Rovněž je nezbytné neupozadovat skutečnost, že právo kolektivní sebeobrany vychází z Charty OSN, a že je to právě Organizace spojených národů, která je kompetentní k použití účinných mechanismů, zajišťujících mezinárodní bezpečnost. Instrumenty Organizace spojených národů nesmí být obcházeny, přičemž hodnoty, na kterých tato organizace stojí, nesmí být účelově interpretovány. Severoatlantická aliance vystupuje v pozici silného hráče, a z tohoto důvodu musí být ochráncem nejen vlastních zásad, ale i hodnot OSN, a vždy jednat v plném souladu s touto organizací a s mezinárodním právem. Mimo jiné proto, že boj s mezinárodním terorismem vyžaduje širší spolupráci mezi státy, jak v případě prevence, tak i v případě trestání takovýchto zločinů. K porážení mezinárodního terorismu je proto zapotřebí existence účinného mezinárodního práva, dobrá spolupráce a důvěra mezi širším

počtem států, které nelze dosáhnout jinak, než respektováním mechanismů a hodnot OSN.

Domnívám se, že z pozice České republiky je nezbytné přijmout tento boj za svůj, a aktivněji se podílet na definování pozice NATO.

7. Resumé

The topic of my MA thesis is The Origin, Development and Current problems of the North Atlantic Treaty Organization (alias NATO). I chose this topic because I was always interested in international law and international security. I believe that this topic is very current. My thesis is divided into four main parts. First part is about the reasons why NATO was founded and about the political situation in Europe, just after WWII. Second part is about NATO as an organization of collective self-defense in the UN system of collective security. In this part I tried to answer all main legal issues and define NATO as a legal organization based and existing according to the international law. Third part of my thesis is about development of NATO, because of the new security and political situation after the end of a Cold war. In this part I also tried to introduce all main operations of NATO in the context of international law. The last main part of my thesis is about the fight against the international terrorism.

NATO is an international military alliance that was founded in 1949. Rights and obligations of contracting parties are written in the North Atlantic Treaty. NATO is an organization that since its foundation has undergone significant development and this process is still not ended. NATO is forced to react to the transformation of the world, security changes and new threats. If NATO wants to keep its position, is necessary to deal with own past and future. In this context it is absolutely necessary to admit faults that were done as well as to keep in mind the reasons why NATO was founded and how this organization helped to increase security. I think that NATO always has to act according to the law and according to the principles of UN. If NATO is supposed to protect the law, it has to act strictly according to the law. NATO also has to change the attitude towards Russia, because from my point of view it would be very helpful and it would help the international security.

The North Atlantic Treaty Organization is facing the international terrorism and has to find a solution how to defeat this threat. NATO has the largest military power in the world but it is not very effective in the case of the fight against the international terrorism. In this context it is important to change the strategy of NATO, so this organization can stay strong and operational.

8. Seznam použité literatury

Literatura

Česká

- Baňouch, Hynek; Fedorko, Martin. Mezinárodní organizace. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2000
- David, Vladislav; Malacka, Michal. Fenomén mezinárodního terorismu. Praha: Linde, 2005
- De la Corte Ibañez, Luis. Logika terorismu. Praha: Academia, 2009
- Eichler, Jan. Mezinárodní bezpečnost v době globalizace. Praha: Portál, 2009
- Fidler, Jiří; Mareš Petr. Dějiny NATO. Praha: Nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 1997
- Huntington, Samuel. Sřet civilizací. New York: Touchstone, 1997
- Krátký, Karel. Marshallův plán. Příspěvek ke vzniku studené války. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2010
- Kříž, Zdeněk. Adaptace Severoatlantické aliance na nové mezinárodní bezpečnostní prostředí. Brno: Masarykova univerzita, 2006
- Lukášek, Libor. Fenomén mezinárodního terorismu ve světle současného mezinárodního práva – dokumenty. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni, 2000
- Malenovský, Jiří. Mezinárodní právo veřejné. Obecná část. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1997
- Mrázek, Josef, JUDr., DrSc. Právo mezinárodní bezpečnosti a odzbrojení. Praha: Academia, 1990
- Ondřej, Jan. Odzbrojení. Prostředek zajištění mezinárodní bezpečnosti. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2005
- Ondřej, Jan. Právní režimy mezinárodních prostorů. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2004
- Ondřej, Jan. Základy mezinárodního práva. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 1998
- Seidl-Hohenveldern, Ignaz. Mezinárodní právo veřejné. Praha: Nakladatelství ASPI, a.s., 2006
- Sharipo, Ian. Politika zadržování: staronová strategie proti světovému terorismu. Praha: Karolinum – nakladatelství Univerzity Karlovy, 2009

- Šedivý, Jiří. Dilema rozšiřování NATO. Praha: Ústav Mezinárodních Vztahů, 2001
- Příručka NATO. Brussels. NATO Office of Information and Press, 2001
- Šturma, Pavel; Nováková, Jana; Bílková, Veronika. Mezinárodní a evropské instrumenty proti terorismu a organizovanému zločinu. Praha: C.H. Beck, 2003
- Waisová, Šárka. Mezinárodní organizace a režimy. Praha: Eurolex Bohemia, 2003
- Waisová, Šárka. Současné otázky mezinárodní bezpečnosti. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2003
- Wegs, J. Robert; Landrech Robert. Evropa po roce 1945. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, s.r.o., 2002

Cizojazyčná

- Kaplan, Lawrence S. NATO dividend, NATO united, The Evolution of the Alliance. London: Praeger, 2004

Právní prameny

- Charta Organizace spojených národů z roku 1945
- Pakt Společnosti národů z roku 1920
- Varšavská smlouva z roku 1955
- Washingtonská smlouva z roku 1949

Prameny

České

- Catherine Guicherd, Objevuje se nový pojem: humanitární intervence (Mezinárodní právo a válka v Kosovu), (online), citace březen, 25. 2012.
Přístup z internetu:
[URL:http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2000_1/humanita.htm](http://www.army.cz/avis/vojenske_rozhledy/2000_1/humanita.htm)
- Churchill, S. Winston: Fultonský projev, (online), citace listopad, 27., 2011.
Přístup z internetu: [URL: http://studena.valka.cz/fulton_1946.htm](http://studena.valka.cz/fulton_1946.htm)

- Kittrich, Jan, K pojmu „ozbrojený útok“ v mezinárodním právu veřejném. Právník, 2009, číslo 8, s. 809
- Mrázek, Josef, JUDr., DrSc., Pojem války v mezinárodním právu a „válka proti terorismu“. Právník, 2008, číslo 11, s. 1169
- Mrázek, Josef, JUDr., DrSc., Suverenita státu a mezinárodní právo. Právník, 2007, číslo 7, s. 729
- Podrobný přehled operací NATO, (online), citace březen, 10., 2012.
Přístup z internetu:
[URL:http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm](http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_zpravy/mise_main.htm)
- Rozhořčený Kaddáfí odmítl odstoupit, raději zemře jako mučedník. Zpravodajský server ČTK (online), citace únor, 22., 2011
Přístup z internetu: [URL: http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozhorceny-kaddafi-odmitl-odstoupit-radeji-zemre-jako-mucednik/599991](http://www.ceskenoviny.cz/zpravy/rozhorceny-kaddafi-odmitl-odstoupit-radeji-zemre-jako-mucednik/599991)
- STRUKTURA a FINANCOVÁNÍ SEVEROATLANTICKÉ ALIANCE, (online), citace březen, 20., 2012. Přístup z internetu: URL:
[URL:http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/strukturanato.htm](http://www.natoaktual.cz/na_zpravy.aspx?y=na_summit/strukturanato.htm)

Cizojazyčné

- Security Council authorizes ‘all necessary measures’ to protect civilians in Libya. UN News Centre (online), citace březen, 17., 2011
Přístup z internetu:
[URL:http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=37808&Cr=libya&Cr1=](http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=37808&Cr=libya&Cr1=)